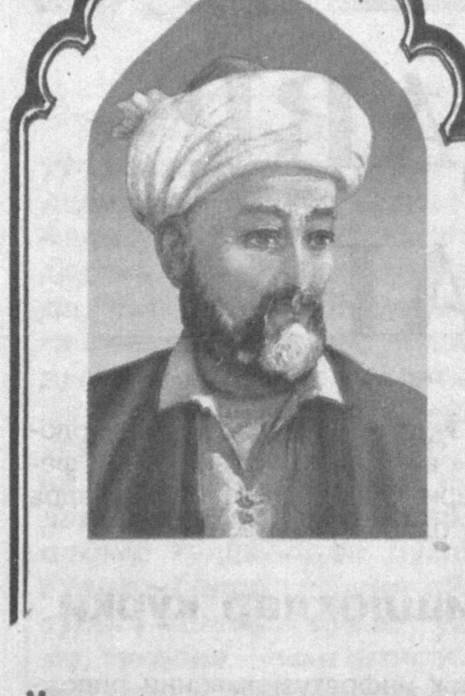

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2010-yil, 6-avgust • № 32 (4067)

АДАБИЁТ ИНСОН ВА ВАТАННИ ШАРАФЛАЙДИ

Халқимизнинг ажойиб бир одати бор. Уй кўтарди, дейди. Қорлар эриб баҳор қуёшининг илиқ нурлари танга ором бағишлай бошлаган кунларда уй кўтаради. Димиққан қиш ҳавоси арисин, дея шолчаю гилам, кўрпаю кўрпачаларни ағдариб-қоқиб офтобга ёяди. Уй ичларини супуриб-сидиради, эшик-деворларни оқлаб-кўклаб, деразаларни ланг очиб қўяди. Боғу боғчаларга янги ниҳоллар қадайди, экинзорларни ипакдай юмшатиб уруғ сепади.

Уйдаги бундай орасталик ҳар бир инсоннинг кўнглига кўчади.

Истиқлол қуёши ҳам бамисоли баҳор офтоби каби, мана 19 йилдирки, бошимиз узра мўл-мўл нур сочмоқда. Озодлик офтобини соғинган халқимиз эса буюк хонадон – Ўзбекистонимизни истибдоднинг оғир ҳаволаридан фориғ этиб, уни янада обод этиш мақсадида астойдил меҳнат қилаяпти. Янгиланиш жараёни самараларини эса бугун ҳар бир манзилда яққол кўриб, бевосита иштирокчи сифатида ўз ҳаётимизда, руҳиятимизда сезиб турибмиз.

Бунёдкорлик фазилатлари бутун халқимиз мустақиллигимизнинг ўн тўққиз йиллиги байрамини муносиб нишонлашга қизғин ҳозирлик кўраётган айни кунларда янада ёрқин намоён бўлаётир. Байрамга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш юзасидан давлатимиз раҳбарининг қарори эълон қилинди. Унда таъкидланганидек, “Биз учун энг буюк, энг азиз қадрият бўлмиш истиқлолимизнинг ҳар бир санаси янги тарихимиз солномасида том маънода ёрқин саҳифа бўлиб, халқимизнинг фидокорона меҳнати, бунёдкорлик салоҳиятининг яна бир амалий намоёни, эркин, озод ва фаровон ҳаётимиз, ғурур-ифтихоримиз тимсоли сифатида кенг нишонланиб келмоқда”.

Ҳақиқатан ҳам истиқлол йилларида мамлакатимиз ҳаётида, шаҳру қишлоқларимиз қиёфасида, одамларимиз онгу тафаккурида беқиёс ўзгаришлар рўй берди. Қурилаётган иморатлар, йўллару кўприклар, муҳташам бинолар, коллежу лицейлар, мактаблар, гўзал ва кўркам боғлар – барча-барчаси озод ва эркин Ўзбекистон фуқаролари ҳаётини янада яхшилаш, ҳеч кимдан кам бўлмаган авлодни камол топтиришга қаратилган. Байрамга тайёргарлик тадбирлари, қарорда таъкидланганидек, “Бу муқаддас Ватанда азиздир инсон” деган эзгу ғоя асосида ўтаётгани ҳам бежиз эмас, албатта.

Янгиланишлар жараёни маънавиятимизга, жумладан, адабиёт ва санъатга бўлган давлат эътиборида, Президентимизнинг доимий раҳнамолиги ва ғамхўрлигида ҳам ўз ифодасини топмоқда. Ўтган йиллар давомида адабиёт ва санъат аҳлининг давлатимизнинг орден ва медаллари, Давлат мукофотлари билан мунтазам тақдирлаб келинаётгани, адибларимиздан беш нафарининг “Ўзбекистон Қаҳрамони” юксак унвонига муносиб кўрилгани бу эътиборнинг ёрқин далилидир.

Давлатимиз раҳбарининг “Юксак маънавият – енгилмас куч”, “Адабиётга эътибор — маънавиятга, келажакка эътибор” асарларида таъкидланганидек, халқимиз маънавиятини юксалтириш, ёш авлодни Ватанга муҳаббат, миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида камол топтиришда, жамият ва кишиларнинг кундалик маънавий ҳаётида бадиий адабиётнинг ўрни, таъсири ва аҳамияти ғоят беқиёсдир.

Юртбошимизнинг “Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳузурида “Ижод” фондини ташкил этиш тўғрисида”ги 2010 йил 26 февралдаги қарори адабиётимиз равнақи учун зарур шарт-шароитлар яратиш, ёзувчи ва шоирларнинг ижодий салоҳиятини тўла рўёбга чиқаришга кўмаклашиш ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлашга қаратилган юксак эътибор намунаси бўлди. Эндиликда адабиётимизни янада ривожлантириш, бадиий сўз санъати соҳасидаги ютуқларни тарғиб этишга қаратилган дастур ва лойиҳалар Фонд маблағи ҳисобидан амалга оширилади. Уюшма аъзолари учун зарур маиший, тиббий хизматлар кўрсатилади. Адабиётимиз равнақига муносиб ҳисса қўшиб келаётган кекса авлод вакилларига моддий ёрдам бериб турилади. Иқтидорли ёш адибларнинг биринчи китоблари Фонд ҳисобидан чоп этилади. Халқимизнинг қадимий тарихи, бой маданияти, асрий анъана ва қадриятлари тараннум этилган, миллий маънавиятимизнинг мазмун-моҳияти теран бадиий ифодасини топган мумтоз ва замонавий адабиётимиз муносиб намуналарининг хорижий тилларга таржима қилинишини ҳамда интернетда кенг тарғиб этилишини молиялаштиради. Булар қарорда кўзда тутилган эътибор ва ғамхўрликнинг бир қисми, холос.

Мазкур тарихий ҳужжатнинг амалий самараси сифатида ёзувчиларнинг “Дўрмон” ижодий уйи ҳамда Ёзувчилар уюшмасининг поликлиникаси замон талаблари асосида обод қилиниб тўла таъмирдан чиқарилди, ижод қилиш ва дам олиш учун қулай ва мос жиҳозлар, энг замонавий тиббий ускуналар ўрнатилди.

Рақам ва далилларга мурожаат қиладиган бўлсак, қисқа вақт ичида “Дўрмон” ижод уйи асосий биноси ва боғини, Ёзувчилар уюшмаси поликлиникасини тўла таъмирдан чиқариш, энг замонавий жиҳозлар, маиший буюмлар билан таъминлаш, “Дўрмон” ижод уйининг икки босқичли капитал реконструкцияси лойиҳасини амалга ошириш режалаштирилган эди. Шу кунга қадар 58 ўринга мўлжалланган уч қаватли меҳмонхонада 1 миллиард 40 миллион сўмлик тўлиқ таъмирлаш ва жиҳозлаш ишлари бажарилди. Бой китоб фондига эга кутубхона, дам олиш, шахмат-шашка хоналари, замонавий ошхона, бассейн барпо этилди. Ижод уйи боғининг уч ярим гектарлик ҳудуди кўкаламзорлаштирилди. Шунингдек, уюшма поликлиникасини капитал таъмирлаш, тиббий ва маиший жиҳозлар билан таъминлаш учун 1 миллиард 300 миллион сўм маблағ сарфланди. Шундай қилиб, “Дўрмон” Ижод уйи ва поликлиника учун жами 2 миллиард 332 миллион сўм маблағ ишлатилди. Бир сўз билан айтганда, баракали ижод қилиш, дам олиш ва даволаниш учун барча шарт-шароит муҳайё.

Капитал таъмирлашнинг иккинчи босқичида Ижод уйи таркибидаги эски коттежлар қайта таъмирдан чиқарилади.

Давоми иккинчи саҳифада

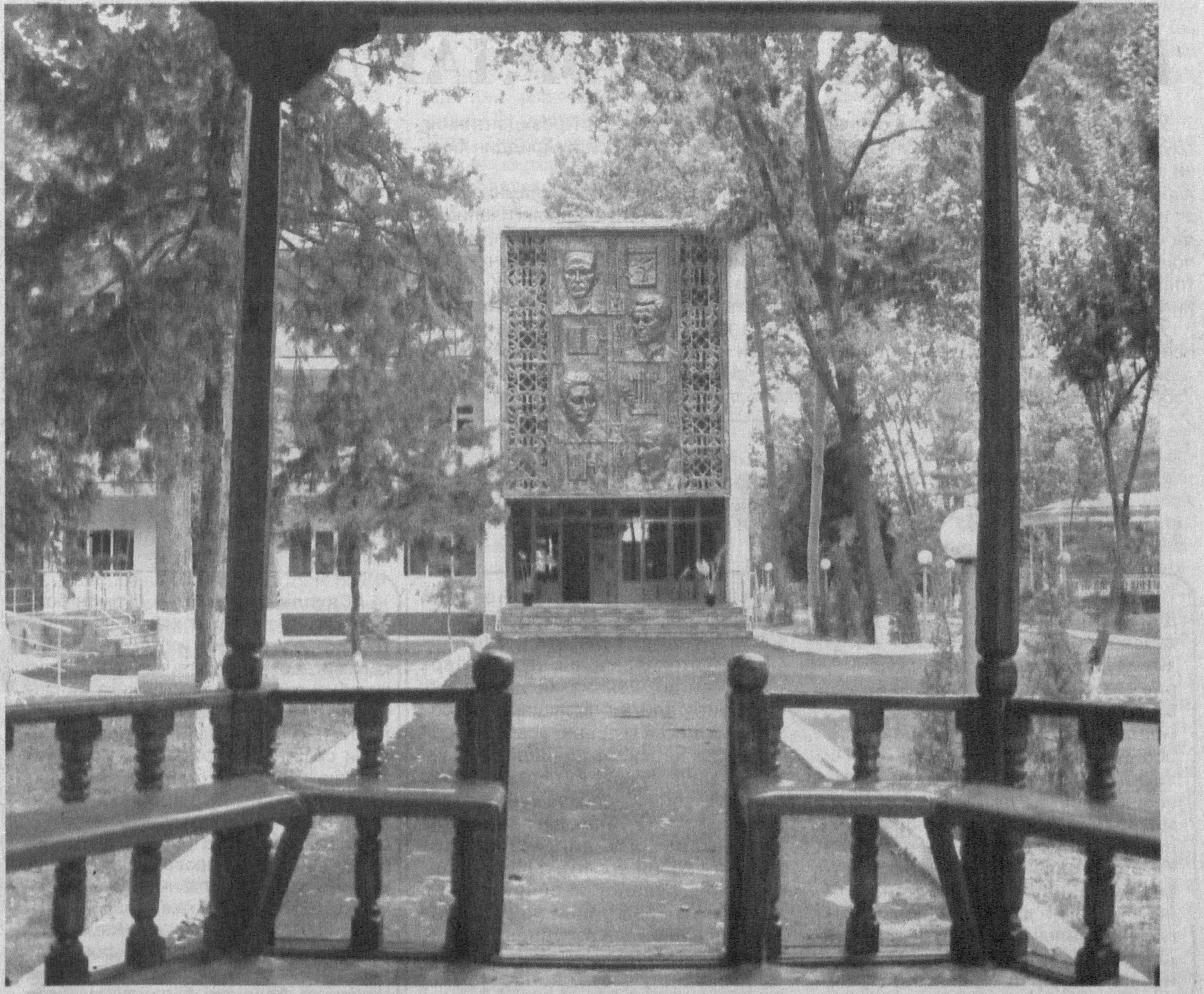

Ёзувчилар уюшмаси йўлланмаси билан

ЯНГИ ДАВР ОДАМЛАРИ

* * *

Шаҳарлар кўп, вале тенгсиз шаҳар Фарғона, Фарғона,
Самодай кенг ва ё денгиз қадар Фарғона, Фарғона!

Сўзига она сўзи эш вилоят йўқ бу оламда,
Яна не-не улуғларга падар Фарғона, Фарғона!

Шу ном-ла номланар водий, Наманган шунда, Анжон ҳам
Бул икки гўшага марказ — гузар Фарғона, Фарғона!

Қучоғи Шоҳимардондай азизларга макон мангу,
Фақат топгай, фақат топгай самар Фарғона, Фарғона!

Асл қимматбаҳо гавҳар замин остида бўлгай, лек
Замин узра макон топган гуҳар Фарғона, Фарғона!

Зиё, айт, десалар бу сир-синоатга недир боис,
Дегум: Аллоҳ сенга солган назар Фарғона, Фарғона!

Давоми иккинчи саҳифада

Саратоннинг тафти қайтиб, юртимиз оқшомлари сарин еллардан салқин бўла бошлади. Бободеҳқон эрта баҳорда ерга уруғ қадаб, офтоб тиғида авайлаб ўстирган ниҳоллари мўл ҳосилини кўз-кўз этаётир. Саф тортган ғўзалар шохларини эгган бўлиқ кўсаклар деҳқон орзусига эш бўлиб, бу йилги кузимиз саховати янада мўл бўлишидан дарак бераётир. Бироқ ҳали унгача яна бир ой муддат бор. Ана шу муддат ичида деҳқон бобо бир лаҳза тиним олмайди. Негаки, август ҳосил тўплаш ойи, ҳосилга қут-барака қўшиш ойи.

АВГУСТ ҲОСИЛГА ҲОСИЛ ҚЎШАДИГАН ОЙ

Деҳқон даласида фақат пахта ёки буғдойгина ўсмайди. Пахтазор этагидаги ёндош далаларда дастурхонга неъмат, бозорларимизга қут-барака киритадиган неча ўнлаб турдаги ноз-неъматлар ҳам ҳосилига ҳосил қўшаётир. Боғларимиз неъмати бўлган сархил узумлар, таърифи оламга кетган олмаю анор, ширин-шарбат қовун-тарвузлар ҳам деҳқоннинг меҳнати, машаққати, қалбидаги юрт меҳри билан бозорларимизни обод этиб, юртимиз файзига файз қўшаётир.

Даласини сийлаган деҳқонни ер ҳам сийлайди, эл ҳам!

Бир сўз билан айтганда, саратон бободеҳқон умидларини ҳам, фикрини ҳам пиширди, десак муболаға бўлмайди. Кетмон соясида мудраган ғайрат уйғонди. Диёримиз далаларида қуни-қўнжи ҳосилга тўлуғ август одимламоқда.

Август ойи ҳақиқатан ҳосилга ҳосил қўшадиган ой.

Август — нафақат дала меҳнаткашлари, балки ижод аҳли учун ҳам ҳаяжонларга бой илҳомбахш фасл. Шоирларимиз шеърларида, бастакорларимиз оҳангларида, ҳофизларимиз наволарида “Ягонасан, муқаддас Ватан!” шиори остида юрт мадҳи, Ватан мадҳи янграйди.

Август ойи ҳақиқатан шодликка шодлик қўшадиган ой.

Август ойи энг улуғ, энг азиз байрамимиз нишонланадиган, ғуруримизга ғурур, қалбимизга сурур қўшадиган унутилмас фасл! Зотан, 31 август — мустақиллигимиз эълон қилинган тарихий сана!

Август ойи ҳақиқатан ойларнинг улуғи, йилнинг файзу баракаси.

Боғ сайрига бормасман-о...

“ЎзАС”, 2010 йил, 16 июл

Ушбу сарлавҳа остида эълон қилинган мақолада маданият ва истироҳат боғларининг бугунги замонавий қиёфаси, шунингдек, айрим боғлардаги аттракционлар ишидаги нуқсонлар, чунончи, хизмат нархларидаги тафовутлар, айниқса, боғлар ҳудудида хордиқ чиқарувчиларга сотилаётган озиқ-овқат ва салқин ичимликлар баҳоси юқорилиги хусусида сўз юритилган эди. Жумладан, мақолада пойтахтимиздаги Ғафур Ғулом номидаги маданият ва истироҳат боғида аҳоли учун яратилган қулай шарт-шароитлар эътироф этилган ҳолда хизмат кўрсатиш билан боғлиқ айрим мулоҳазалар ҳам билдирилган. Шу муносабат билан мазкур маданият ва истироҳат боғи маъмуриятидан таҳририятимизга жавоб келди.

Хатга боғ жамоаси ва боғ ҳудудида фаолият юритувчи тадбиркорлар иштирокида мақолада кўтарилган масалалар юзасидан ўтказилган қўшма йиғилиш баёни ҳам илова қилинган. Унда айтилишича, боғдаги аттракционлар нархи болалар учун 500, катталар учун минг сўм қилиб белгиланган бўлсада, боғ маъмурияти томонидан икки юз сўмга арзонлатилган. Аттракционлар фақат шанба ва якшанба кунлари тўлиқ қувват билан ишлаши туфайли уларнинг нархини камайтиришга тадбиркорлар рози бўлмаётгани ҳам таъкидланган. Шунингдек, боғ ҳудудидаги умумий овқатланиш ва савдо шохобчаларида сотилаётган салқин ичимлик ва музқаймоқ нархи юқорилиги хусусида билдирилган фикрларда ҳам жон борлиги эътироф этилган.

Ғафур Ғулом номидаги маданият ва истироҳат боғи директори Б.Султонов мазкур йиғилишдаги сўзида боққа ташриф буюрувчилар асосан болалар ва ўсмир ёшлардан иборат эканини унутмаган ҳолда, боғ тўла хўжалик ҳисобида фаолият юритса ҳам, давлат тасарруфида эканини эътиборга олиб, хизмат нархларини қайта кўриб чиқиш мақсадга мувофиқлигини такидлайди.

Йиғилиш якунида Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий методик маркази директори ўринбосари Ў.Тоҳиров мақола муҳокамаси боғ фаолиятини янада яхшилашга доир амалий ва танқидий мулоҳазалар руҳида ўтганини таъкидлаб, бу борада зарур таклифларини ўртага ташлайди.

Йиғилиш қарорига кўра, мақолада кўтарилган масаланинг моҳиятига тўғри ёндашилиб, маълумот учун қабул қилинган. Боғ раҳбари Б.Султоновга боғ ҳудудида фирма ва тадбиркорлар томонидан хизмат кўрсатувчи аттракционлар, савдо ва маиший хизмат кўрсатиш шохобчалари раҳбарлари билан биргаликда амалдаги айрим нархларни бироз пасайтириш чораларини кўриш топширилган. Боғда фаолият юритувчи тадбиркорлардан йирик аттракционларнинг хизмат нархлари бўйича калькуляция талаб этиш ва уларни ўрганиб таҳлил этиш, салқин ичимлик ва музқаймоқлар нархини 10-15 фоизга камайтиришга доир таклифлар билан савдо шохобчалари раҳбарларини таништириш, “Invest-Rest Servis” МЧЖ ва бошқа фирма раҳбарлари, тадбиркорлар аҳоли эътирозини ҳисобга олиб, аттракционларнинг хизмат баҳосини имкон даражасида камайтириш чораларини кўриб чиқиши зарурлиги таъкидланди.

Таҳририят мақолада кўтарилган муаммоларни холис ва атрофлича ўрганиб, тегишли чора-тадбирлар белгилаган Ғафур Ғулом номидаги боғ маъмуриятига миннатдорлик билдиради.

Умид қиламизки, пойтахтимиз ва вилоятларда фаолият олиб бораётган бошқа маданият ва истироҳат боғлари ҳам бу масалага бефарқ қарамайдилар.

Акс садо

ЕЧИМИ ЎЗ ҚЎЛИМИЗДА, АММО...

“Шовқин темирни ҳам синдиради”. “ЎзАС”, 2010 йил, 10 июл

Муаллиф А.Абдуллаев мақола муқаддимасида “Эҳтимол, бу масала айрим кишиларга жуда оддий ва жўн бўлиб туюлар”, деган гапни айтибди. Муаллифнинг андишасида жон бор. Масалан, менга шундай туюлди. Бунинг учун мўътабар бир газетада чиқиш қилиш, шовқиннинг инсон соғлиғига зарарини атрофлича таҳлил қилиш ва мақолани “Муҳокама учун мавзу” рукнида беришга ҳожат йўқ эди. Агар... Ҳа, агар тўй ёки тўйхона соҳиби ёки маҳалла оқсоқоли, ҳатто оддий тўйхўр — давра иштирокчиси тантана аввалида микрофонни қўлга олиб: “Муҳтарам меҳмонлар, келинглар бир нарсани келишиб олайлик, шу овоз кучайтиргич мосламалар овоз тембрини озроқ камайтирайлик”, дея бир оғиз лутф қилганида олам гулистон эди... Шубҳасиз, бу таклиф давра иштирокчилари томонидан қарсаклар билан қарши олинар ва бу қарсаклар қаршисида “шовқинпараст санъаткорлар” ноилож қолишарди.

Йўқ, афсуски, бундай таклиф билан ўртага чиқувчи журъатли киши топилиши амри маҳол. Нега биз бундаймиз? Шовқин-сурон 115-120 децибиллдан ошиб кетадиган тўйхонада ўтириб, дам олиш, яйраш ўрнига ҳаловатимизни йўқотсак. Асабларимиз қақшаб, юрак урушимиз мароми издан чиқса-да, индамасдан еб-ичиб (нима еб-ичганимизни ҳам билмай), кейин гангиган, гарангсиган ҳолда чиқиб кетсак...

Муаллиф шовқин даражасини аниқлаб рақамлар келтирибди. Шундоғам ҳар биримиз бу салбий ҳолат зарарини ўз вужудимизда ҳис этамиз-ку. Шунчалик соғлиғимиз, оромимиз аҳамиятсизмидики, бунга қарши чора кўрмасак?!

Мақолада яхши изоҳланибди: шовқин-сурондан фақат овози ночор “ҳофиз”ларгина манфаатдор экан. Нега ахир уч-тўрт, ана боринг "бирровчилар" билан қўшиб, ўн-ўн беш "қўшиқчи" манфаати учун бутун бошли уч юз-тўрт юз, каттароқ йиғинларда минглаб давра аҳли бадал тўлаши керак экан?!

Биз, бугун эркини қўлга киритган, издан чиққан қадриятларини қайта тиклаётган улкан бир мамлакат фуқароларимиз. Олдимизда жуда катта мақсад, улуғ вазифалар тургани ҳолда, оддий бир масала — овоз кучайтиргичлар мурватини хиёл бураб қўйиш билан ҳал бўладиган муаммо олдида шунчалик депсиниб ўтиришимиз шаънимизга ярашиқли иш эмас-ку!

Сезиб турибман, бу гапларим кимдадир истеҳзо уйғотди: Эй, биродар, бу сиз айтганчалик осон эмас, деди. Яна кимдир шарттакиликка, олифталикка ёки бўлмаса асабийликка йўйди. Ҳамма муаммо шундаки, кўпчилигимиз шундай ўйлаймиз.

Аввало, киши ўзини ҳурмат қилса, бундай ҳолатга бефарқ бўлолмайди. Қай бир кўринишда бўлмасин норозилик билдиради. Тўйхонадан ими-жимида чиқиб кетиш энг осон йўл. Келинг, бундай қилманг, биродар. Бугун бўлмаса, эртага сиз албатта бир тўйда иштирок этасиз, таклиф қилингансиз. Хўш, қандай йўл тутмоқчисиз? Икки-уч соат тишни тишга қўйиб чидайсизми ёки бўлмаса... яхшиси журъат этинг: микрофонни ўртакашдан олинг-да, келин-куёвни табрикланг. Қудаларни ҳам... Санъаткорлар истеъдоди ҳақида лутф этиш ҳам ёддан чиқмасин. Бу айниқса зарур: мақтов кимга ёқмайди!.. Ва шундан кейин секингина ўз таклифингизни айтинг. Ишонаверинг, бу менинг ҳам тажрибамдан ўтган, бутун давра сизни қувватлаб шунчалик қарсак чаладики, қўяверасиз. Қолгани эса осон кечади. Кейин эса сиз ҳам, даврадошларингиз ҳам эмин-эркин, яйраб ўтирасизлар. Хуллас, тўй-тўйдай ўтади...

Омад тилайман сизга!

Маҳмуджон АБДУРАИМОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

Бошланиши биринчи саҳифада.

Шу ўринда бир ҳолатни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз. Собиқ иттифоқ республикаларидаги худди шундай ижод уйлари ва бошқа мулклар талон-торож бўлиб, аллақачон улардан ному нишон қолмаган, ижодкорлар ўз кўмочига ўзи кул тортиб ётган бир пайтда, бутун дунё молиявий-иқтисодий инқирозлар тўфонларида қалқиб турган қийин бир вазиятда бизнинг мамлакатда бевосита давлатимиз раҳбари ташаббуси билан катта миқдорда маблағ ажратилиб, ижодкорларимизнинг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилашга қаратилган бу кенг кўламли амалий ишлар ҳар қандай одамни ҳайратга солади.

АДАБИЁТ ИНСОН ВА ВАТАННИ ШАРАФЛАЙДИ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг "Дўрмон" ижод уйида 31 июл куни ёзувчи ва шоирлар, адабиётшунос олимлар, ёш ижодкорлар, давлат ва жамоат ташкилотлари вакиллари иштирокида бўлиб ўтган "Дўрмон" ижод уйи ва поликлиникаси ижодкорлар ихтиёрига топширишга бағишланган тантанали йиғилишда шулар ҳақида сўз борди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Б.Алимов, Ўзбекистон халқ шоирлари Муҳаммад Тоир, Сирожиддин Саййид, Ўзбекистон Бадиий академияси раиси Турсунали Кўзиев, Республика Маънавият-тарғибот маркази раҳбари Минҳожиддин Хожиматов ва бошқалар адабиётга, хусусан, ижод аҳлига кўрсатилаётган эътибор ва ғамхўрлик учун Президентимиз, давлатимиз ва ҳукуматимизга устоз адиблар ва ёш қаламкашлар номидан миннатдорлик изҳор этишди. Адибларимиз бундан буён янада фаол ижод қилиб, Она-Ватанимиз, мўъжизакор халқимиз шаънини, номи ва довруғини юксалтирадиган, фидойи замондошларимизнинг ёрқин сиймоларини акс эттирадиган янги-янги бадиий етук асарлар яратадилар, дея ишонч билдирилди. Ушбу фикрлар тантанали йиғилишдан сўнг давом этган ўзаро суҳбатларда ҳам эътироф этилди.

Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Шавкат Мирзиёев, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Хайриддин Султонов иштирок этди.

Албатта, даврлар оша оламни бадиий идрок этиш услублари янгиланиши, ёндашувлар ўзгариши мумкин, лекин адабиётнинг асл мавзуси ҳеч қачон ўзгармайди. Адабиёт ҳаётнинг, инсон табиати, турмуши, орзу умидларининг ўзига хос ифодаси, одамларни ўз ортидан эргаштирувчи катта ижтимоий куч сифатида уларни маънавий баркамоллик, эзгу мақсадлар сари даъват этаверади. У ҳаётни, инсон қалбини ўрганишда давом этади.

Бугун ижод майдонига том маънода янгиланиш ҳавоси кириб келмоқда. Истиқлол даврида туғилган, тафаккур томирлари дунёни ўзига қаратган бой маънавий меросимизга туташ, эркин фикрли, ўзлигини англаган, кенг маънода, қарамлик психологиясидан бутунлай озод ёш авлод адабиёт майдонига қадам қўймоқда. Улар орасидан чинакам истеъдод соҳибларини танлай билиш, уларни қўллаб-қувватлаш, табиийки, адабий жамоатчилик зиммасига ҳам катта масъулият юклайди.

Президентимиз "Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор" рисоласида бу муҳим масалага алоҳида урғу берди: "...Илгари билдирган бир фикримни алоҳида таъкидламоқчиман: агар биз Ўзбекистонимизни дунёга тараннум этмоқчи, унинг қадимий тарихи ва ёруғ келажагини улуғламоқчи, уни авлодлар хотирасида боқий сақламоқчи бўлсак, авваламбор, буюк ёзувчиларни, буюк шоирларни, буюк ижодкорларни тарбиялашимиз керак".

Дарҳақиқат, адабиёт бутун жамиятнинг, мумтоз намуналари мисолида бутун инсониятнинг маънавий мулкидир. Адабиёт тараққий топган ҳар бир миллат эришган ютуқлар бутун жаҳон миқёсида Она-Ватани ва элу юртини шарафлайди.

Саъдулла ҲАКИМ

ИЖОД ВА ИЖОД УЙИ ҲАҚИДА

Эркин ВОҲИДОВ: — Дунёда қандай қийинчиликлар бўлаётганини, қандай табиий ва ижтимоий катаклизмлар рўй бераётганини кўриб турибмиз. Шундай кезларда бир томондан юрагимиз эзилади, бир томондан эса, юртимиздаги тинчлик-осойишталик, барака ва ободончиликни кўриб, чексиз фахр ва шукроналик ҳиссини туямиз. Бугунги ўзига хос адабий байрам ҳам ана шу тинчлик-тотувликнинг мевасидир. Юртбошимизнинг саъй-ҳаракатлари билан маънавият давлат сиёсатининг устувор даражаси қилиб белгиланганининг нишонасидир. Президентимиз адабиётчиларга катта ишонч билдириш билан бир қаторда жуда катта вазифалар қўйганлар. Биз халқимиз ва Истиқлол олдида, юртимиз ва Юртбошимиз олдида қарздормиз. Биз ижодкорлар халқимизга манзур бўладиган, ёшларимизни ватанпарварлик руҳида тарбиялайдиган, келажакка ишонч руҳини уйғотадиган, юракларга жасорат берадиган муносиб асарлар яратишимиз керак. Истиқлолимизнинг муборак ўн тўққиз йиллиги арафасида Юртбошимиз мазмуни теран, миқёси чексиз бўлган "Бу муқаддас Ватанда азиздир инсон!" деган эзгу ғояни ўртага ташладилар. Адабиёт, аввало, инсонни, унинг қалбини, тафаккурини таҳлил этади, бир сўз билан айтганда, инсонни тарбиялайди. Ижодкор дўстларимиз ана шу эзгу ғоя, асл мақсад йўлида сидқидилдан ижод қилишларига ишонаман.

Абдулла ОРИПОВ: — Дўрмон боғи адабиётимизнинг энг катта авлодидан тортиб, кўплаб ёш ижодкорларнинг қалами чархланишига, минг-минглаб китобхонларнинг қалб мулкига айланган унутилмас асарларнинг вужудга келишига гувоҳ бўлган даргоҳлардан бири сифатида барча ижод аҳли учун ҳамиша қадрли маскандир. Эндиликда истиқлолимиз шарофати билан Юртбошимизнинг ғамхўрлиги ва эътибори туфайли Ижод уйи таъмирланиб, бу боғнинг файзу тароватини оширди, шукуҳига шукуҳ қўшилгани барча ижодкорлар қатори мени ҳам беҳад мамнун этаётир. Президентимиз раҳнамолигида ташкил этилган "Ижод" фонди бу даргоҳдаги таъмирлаш ва ободончилик ишларига бош-қош бўлаётгани, ижод уйининг чироғи ҳамиша ёниб туриши, ўз бағрига турли ёшдаги шоир ва адиблар, драматургларни чорлаши, халқимиз ва мустақиллигимиз манфаати учун жон куйдириб бадиий юксак асарлар яратишга даъват этиши айни кўнгилимиздаги ниятларнинг амалга ошишидир. Албатта, ижод учун зарур шарт-шароит керак. Мана бугун шундай аъло даражадаги шарт-шароитга эга бўлдик. Энди асосий гап мана шу юксак эътиборга жавобан халқимизга манзур бўладиган, унинг маънавий мулкини бойитадиган, ёшларга ибрат бўладиган бадиий юксак, тўлақонли образлари билан китобхонларни тўлқинлантириб турадиган асарлар яратишда. Ўйлаймики, истеъдодли ёзувчиларимиз, сафимизга кириб келаётган ёшларимиз мана шу умидларни рўёбга чиқаради.

Энахон СИДДИҚОВА: — Мен Президентимиз қарори ижросини биргина Фарғона вилояти мисолида айтиб ўтишим мумкин. Биз адиблар ихтиёрига замонавий бинонинг берилиши, автомашина тақдим этилиши, вилоятимизда фаолият кўрсатаётган ўнга яқин ижодий тўгаракнинг маош ва техник жиҳозлар билан таъминланиши, айниқса, катта туҳфа бўлди. Буларнинг бари, албатта, эртанги адабиётимизнинг равнақ топишида муҳим аҳамият касб этади. Байрам арафасида пойтахтдаги Ижод уйининг обод қилиниши биз ижодкорларга жуда катта илҳом ва куч-ғайрат бағишлади.

Умарали НОРМАТОВ: — Миллий адабиётимизнинг кейинги чорак аср бир асрлик тарихини мана шу даргоҳсиз тасаввур этиш мумкин эмас. Назаримда, шу даргоҳ тарихида бугун – янги бир даврнинг бошланиши. Бундан ўн уч ой муқаддам Президентимизнинг "Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор" номли машҳур рисоласи нашр этилган эди. Мана шу тарихий ҳужжатда адабиётимиз олдида турган жуда кўп муаммолар қатори ёзувчиларга, шоирларга алоҳида шароит яратиб бериш ҳақида гаплар бор эди. Мана, қаранг, орадан бир йилдан кўпроқ вақт ўтибдики, бу давр ичида юз берган ўзгаришларни кўриб, кўзларимизга ишонмай турибмиз. Ёзувчилар поликлиникасининг тубдан таъмирланиши, Ижод уйи ва боғининг шунақа бир гўзал ижодхонага айлантирилиши, мукаммал таъмирланиши одамни ҳайратга солади. Бу ишларнинг ҳаммаси жаҳон иқтисодий инқирози, тангликлар кетаётган шароитда амалга оширилмоқда.

Мана, яқинда Фарғонада бўлиб ўтган адабиёт байрамларида қатнашиб, ёш ижодкорлар даврасида бўлиб, уларнинг асарлари билан танишиб бошим осмонга етди. Ўзбекистон — келажаги буюк давлат, деймиз. Келажакда мана шу буюк давлатнинг буюк адабиёти ҳам рўёбга чиқади.

Икром ОТАМУРОД: — Ҳазрат Навоийнинг, бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп, деган сатрлари бор. Айнан мана шу боғни кўрганда одамнинг хаёлидан беихтиёр улуғ шоирнинг шу мисралари ўтади. Шундай бир ифода бор. Адабиёт — катта йўлга қўйилган кўзгу. Демак, мана шу бўстонга, ижод боғига етаклаб келадиган йўл ўша қалбга қўйилган кўзгу экан, бунинг сеҳри, синоати, ҳикмати бор. Айнан мана шу бўстонга бошлаб келадиган йўлдан келаётган ижодкор ёши улуғми, ўрта ёшми ёки эндигина адабиёт остонасига қадам қўяётган ёш ижодкор бўладими, бу бўстонга келаётганда шунинг масъулиятини қалбига жойлаб келади. Ана шундагина миллатнинг қадриятларига, халқимизнинг гурурига, ориятига дахлдор бўлган юксак асарлар яратилади.

Мана, ҳозир ҳаммамиз кўриб турибмиз, бино эшигидан кирадиган жойда улуғларимизнинг суратлари бор. Демакки, бу бинода шунчаки асар ёзиш мумкин эмас. Бу бинода, шу ернинг ўзида ўзига муносиб бўлган, мана шу ерда қилинган ишларга монанд асарлар яратиш керак.

Худойберди ТЎХТАБОЕВ: — Бугун биз учун қувончли кун. Бу ерда буюк устозларнинг нафаси уфуриб тургандек. Абдулла Қаҳҳор, Ғафур Ғулом, Ойбек, Мақсуд Шайхзода келганларида бизга ўхшаган ёшлар атрофларини ўраб олардик, уларнинг адабиёт ҳақидаги мароқли суҳбатларини тинглардик. Бу жойда қанчадан-қанча шеърият кечалари ўтган. Биз уларнинг кўпида иштирок этардик. Миртемир домла шеърни ўзига хос оҳанг билан ўқирди, Мақсуд Шайхзода ғоят секин ўқирди, лекин унинг овози жудаям салобатли эди.

Яқинда "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида Пиримқул Қодировнинг "Буюк ўзгаришлар албатта буюк натижалар беради" деб номланган мақоласи чиқди. Ўша мақолада оққан дарё оқаверади, деган бир ибора бор экан. Адибимиз ҳақиқатан жуда топиб айтган. Мана ҳозир буюк дарёнинг оқишига гувоҳ бўлиб турибмиз. Юртбошимизнинг маънавият соҳасига кўрсатаётган ғамхўрлиги беҳад катта бўлмоқда. Бунга мана шу бино, мана шу боғ мисолида ҳам гувоҳ бўлишимиз мумкин.

Анвар РАЖАБОВ, поликлиника бош врачи: — Ёзувчилар уюшмасининг поликлиникасида икки ой давомида катта таъмирлаш ишлари олиб борилиб, ниҳоясига етказилди. Бино замонавий тиббий асбоб-ускуналар ва мебеллар билан жиҳозланди. Тез тиббий ёрдам кўрсатишга ихтисослашган тўртта "Дамас" машинаси олдик. Поликлиника учта бўлимдан иборат: даволаш-профилактика, диагностика-лаборатория ва физиотерапия. Биз тиббиёт ходимлари давлатимиз томонидан яратиб берилган мазкур имкониятлардан фойдаланиб, барча ижодкорларнинг соғлигини муҳофаза қилишга ўз ҳиссамизни қўшамиз.

Ижод уйида

Шерали ТУРДИЕВ, ЎзФА Қатағон қурбонлари хотираси музейи катта илмий ходими:
— Кўп йиллардан бери халқимизнинг шўро замонида мустабид мафкура қурбони бўлган маърифатпарвар фарзандлари ҳаёти ва илмий-ижодий ишларини ўрганиб келаман. Қатағон қурбонлари хотирасини тиклаш, Президентимиз айтганидек, тарихий хотирани тиклаш демакдир. Бу эса ўсиб келаётган ёш авлодларга фидойи инсонлар хотираси орқали тарих ва айниқса бугунги озодлик замони ҳақида тўғри тушунча беради. Уларни Ватанни севиш ва ҳаётни қадрлашга ўргатади.

Ижод уйи ишга тушганидан хабар топишим биланоқ бу ерга келиш тараддудига тушдим. Тинч, ораста, соя-салқин бу даргоҳга келганимдан ниҳоятда мамнунман. Ижод қилиш учун барча шароит бор. Ижод уйимизни шу қадар чиройли қилиб таъмирлашга раҳнамолик қилган Президентимизга, бу ишга бош-қош бўлган барча инсонларга мингдан-минг раҳмат.

Насиб бўлса, мен бу ерда қатағон қурбонлари бўлган маърифатпарвар инсонлар Ашурали Зоҳирий, Абдуваҳоб Ибодий, Ҳолис Саид ва шоир Васфий ижодлари ва жуда ноёб тақдирлари ҳақида туркум мақолалар ёзмоқчиман.

Ҳайдар МУҲАММАД, шоир, драматург:
— Ўзбекман деган одам оилада бола-чақасидан узилиб, ё бўлмаса, бир уйга қамалиб олиб ишлаши барибир қийин бир юмуш. Ҳар қандай ижодий асар эса ёлғизликда, хаёлот оламида яшашни тақозо этади. Ижод уйимизда шундай шароит яратилибди.

Анчадан бери бугунги болаларимиз ҳаётидан пиеса ёзиш ниятим бор эди. Лекин шароит бўлмагани боис пайсаллаб келаётган эдим. Ҳозир бошлаб юбордим. Номи – "Ҳунар ўрганган бола". Режиссёр Баҳодир Жўраев билан бирга шу ернинг ўзида охирига етказиш ниятидамиз.

Ҳафиз АБДУСАМАДОВ, адабиётшунос:
— Бу жойларда илгарилар ҳам адиблар яшаб ижод қилишган. Лекин у замонларда ҳозиргидек файзли эмас эди. Ана энди чинакам ижод уйи деса бўлади.

Кўп йиллик тажрибамдан шу нарсага амин бўлганманки, ижодий муҳит бўлса кўнгилингдаги қуйилиб келаверади. Аксинча, шундоққина тилингга турган сўз хотирангга панд беради. Шу пайтгача юзлаб илмий-адабий мақолаларим йиғилиб қолган экан. Шуларни тартибга солиб бир китоб ҳолига келтирмоқчиман.

2000 йилда санъатшунослар учун "Драма назарияси" ўқув қўлланмасини ёзган эдим. Ўшангача бизда бундай китоб йўқ эди. Ўтган йиллар давомида анча-мунча янги материаллар жамланиб қолди. Шулар асосида мазкур китобни бойитиб қайта нашрга тайёрлаш ниятидаман.

Маҳмуд ТОИР: — Республикамизнинг ҳар бир гўшасида мустақиллигимизнинг 19 йиллигини кенг нишонлаяпмиз. Ҳар қадамда юксалиш ва бунёдкорлик самарасини ҳис этиб турибмиз. Ариқ очишдан мақсад сув ичиш, ижодкорларга эътибордан мақсад – "Юксак маънавият – енгилмас куч" асарида таъкидланганидек, бугунги мустақиллигимиз қадрини баланд кўтараётган, бунёдкорона меҳнат қилаётган фидойи юртдошларимизнинг образларини яратиш. Чунки, яхшини кўриб одам яхши бўлишга интилади, яхши нарса ўқиган одамнинг қалб кўзи очилади, имон-эътиқодда собит бўлади. Қалам қудрати, эзгу сўзимиз билан билдирилаётган ишончни оқлашимиз керак.

Азизбек АНВАР, ёш шоир: — Инсоният тарихий тараққиётига эътибор берсак, аксар ҳолларда адабиёт ижтимоий-сиёсий ҳаёт билан узвий ҳолда ривожланганига гувоҳ бўламиз. Масалан, Соҳибқирон Амир Темур бобомиз тузган буюк салтанатнинг самараси сифатида илм-фан, адабиёт, санъат ривожланди. Ҳатто сўз мулки султонининг ҳазрат Алишер Навоий даҳосининг шаклланишида ҳам темурийлар яратган муҳит муҳим ўрин тутган.

Бугун мамлакатимизда адабиёт ривожи учун барча шарт-шароитлар яратилмоқда. Дўрмон боғидаги бунёдкорлик ва умуман ижод аҳлига кўрсатилаётган ғамхўрлик шундан далолатдир.

Ҳозир кундан-кунга таъсир доираси кенгайиб бораётган "оммавий маданият" ниқобидаги бузғунчиликлар, одамзотнинг инсонийлик қиёфасини йўқ қилишга қодир тарғиботларга фақат юксак маънавиятгина қарши тура олади. Адабиёт ўз номи билан адабга, ҳаёга, эзгуликка, маънавий камолотга даъват этади, инсон кўнглини зиёлантиради. Маънавий тубанлик қандай хунук оқибатларга олиб боришини дунёнинг айрим давлатларидаги таназзул мисолида ҳам кўриш мумкин. Хуллас, адабиёт ривожига эътибор замирида инсониятни маънавий таназзулдан асраш, эзгуликка, комилликка даъват этишдек буюк мақсадлар ётибди. Биз ёш ижодкорлар ана шу эзгу мақсад йўлида чин дилдан хизмат қилишга тайёрмиз.

ЯНГИ ДАВР ОДАМЛАРИ

Бошланиши биринчи саҳифада.

Фарғона тонг отгунча ...

Мустақиллик деган улуғ неъматни бамисоли тонгга қиёсласак, тонгдан аввал тун бўлганидек, Истиқлолдан олдинги истибдод замони ҳам аслида тунга менгзагулик эди. Фарғонанинг ўтмишини кўз олдимизга келтириш учун Ҳазинийнинг биргина мисрасини эслаш кифоя.

Ўртаб юрагим-бағрим сўзона тонг отгунча...

Бироқ Фарғона зулматини Фарғонийлар, Марғилонийлар, Увайсию Нодиралар ўз тафаккур шуъласи, беқиёс маънавий дурдоналари билан мунаввар этган. Фарғона азалдан Ўзбекистоннинг фан, маданият, санъат ўчоқларидан бири бўлиб келган.

Вилоят ҳудудидан топилган тош даври манзилгоҳлари, қоятошларига битилган суратлар водийнинг энг қадим тарихидан ҳикоя қилади. Фарғонанинг тош даври ёдгорликларини 1954 йил А.П.Окладников раҳбарлигидаги илмий гуруҳ ўрганган. Водий шарқидаги Қайроққум, Хўжаобод ва Учқўрғон маконларидан тош даври қуроллари топилган. Водий ғарбидаги Қальача, Жаркўтон ва Қапчиғайда тош қуролларни ишлаш устахоналари мавжуд бўлган. 1958 йили биринчи марта Марказий Фарғонадан мезолит даврига оид тош қуроллар топилган. Марказий Фарғонадаги Узункўл ва Тайлоққўл атрофларида мезолит ва неолит даврларига оид 24 та манзилгоҳ борлиги аниқланган. Сўх воҳасидаги 28 та ғор ва унгурлар (Селунгур, Эшма, Обишир, Сур, Бел, Зим, Овикамбар, Боғишим ва бошқа) рўйхатга олинган.

Фарғонада биттагина...

Фарғона бетакрор табиати, сўлим гўшалари, оромгоҳлари, боғ-роғлари, осмонўпар тоғлари, бахмал яйловлари, шаффоф булоқлари, айниқса, дилкаш одамлари, ўзига хос тарихий ва замонавий шаҳарлари билан водий кўркига кўрк бағишлаб туради. Истиқлол даврида Марғилоннинг 2000 йиллик юбилейи ўтказилиши бу табаррук тарихий шаҳарга навқиронлик бахш этди. Айни кунларда олиб борилаётган бунёдкорлик ишлари самараси ўлароқ Хўқанди латиф ҳам янгича чирой очаётир. Мустақиллик шарофати билан Фарғона шаҳри тамомила янгича руҳ ва замонавий қиёфа касб этди.

Фарғона нефтни қайта ишлаш заводи корхонаси ўз салоҳиятига кўра Марказий Осиёдаги етакчи корхоналардан биридир. У йилига 5,5 млн. тонна нефтни қайта ишлаш қувватига эга. Таркибида 35 та технологик иншоотлар фаолият олиб боради. Қўшма корхонада ишлаб чиқарилган ўн млн. АҚШ доллари миқдоридаги маҳсулот хорижга чиқарилмоқда. Тадбиркорлик кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очилиши улар фаолиятига катта таъсир кўрсатди. Фарғона шаҳрида 2010 йилнинг биринчи чорагида 3 мингдан зиёд кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари маҳсулот ишлаб чиқарди. Улар томонидан кўрсатилаётган хизматлар шаҳар иқтисодиётида салмоқли ўрин эгалламоқда.

«Баркамол авлод йили» Давлат дастуридан келиб чиқиб, ҳукуматимиз саъй-ҳаракати билан бунёд этилган, янги тиббиёт масканлари энг замонавий асбоб-анжомлар билан жиҳозланмоқда. Фарғона шаҳри соғлиқни сақлаш тизимида 719 ўринли 5 та шифохона, кунига 5195 нафар беморни қабул қилиш имкониятига эга 27 та амбулатория-поликлиника таъмирланиб, қайта жиҳозланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 2 июндаги «Ахборот технологиялари соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш тўғрисида"ги қарори асосида ташкил этилган Тошкент ахборот технологиялари университетининг Фарғона филиали ахборотлаштириш ва ахборот-коммуникация технологиялари, радиоалоқа, телекоммуникация соҳалари бўйича бакалавр ҳамда магистрлар тайёрловчи водийда ягона олий таълим муассасаси ҳисобланади. Ўқув юртида «Ахборот технологиялари» ва «Телекоммуникация» факултетлари таркибида еттита кафедра фаолият олиб бормоқда.

Қишлоқлар кўрки

Қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар мустақиллик берган улуғ имкониятлардан биридир. Буни олис Қувасой ҳудудидан анча чеккада жойлашган Арсиф қишлоғи мисолида яққол ҳис этиш мумкин. Қишлоқда "Баркамол авлод йили"га тўёна тарзида муҳташам болалар ва ўсмирлар спорт мактаби бунёд этилди.

— Сиз яшаётган пойтахтда қишлоқ таровати борми билмайман, аммо бизнинг қишлоқда пойтахт таровати бор, — дейди Тошкентдан келиб бу ердаги кўрку маҳобатга маҳлиё боқаётганимни англаган олтмиш ёшлардаги, юз-кўзларидан ўз тақдиридан мамнунлик балқиб турган Равшанбек Йўлдошев. — Умримнинг асосий қисмини тракторда дала кезиб ўтказдим... Мана, мустақилликка етишдигу ерга эгалик бахтига муяссар бўлдик. Ўз боғим бор, ҳамма нарса шу жойдан чиқади, даромадимиздан кўнглим тўқ. Бу ерлар бир замонлар адирликлар эди. Энди қарасангиз, шаҳарнинг ўзгинаси, қишлоқ ҳам йўқолиб кетмади, боғ-роғлар яшнаб ётибди, шаҳар билан қишлоқ ярашиқ. Мана бу ҳашаматли санъат саройини кўринг. Спорт иншоотини айтмайсизми? Биз буни етти ухлаб тушимизда ҳам кўрмаганмиз. Ҳали мактабга бориб улгурмаган беш ёшли набирам Муҳаммадюсуф, уч ёшли эгизакларим Фотима-Зуҳралар ҳам спорт ва рақсга қатнайди.

Қизиқчининг қизиқ ишлари...

Тошлоқ туманининг илгари дашт-адирлардан иборат ҳудудига кирган одамнинг баҳри дили очилади. Шинам ва кўркам бинолару бепоён ғаллазорлар, серҳосил боғлар билан безанган гўша одамга завқ бағишлайди.

— Бу ерларда даштнинг номи бору нишони йўқ, — дейди ҳамроҳим, вилоят "Камолот"чилари етакчиси Адҳамжон Аҳмедов. — Авваллари тап-тақир чўл эди, энди эса боғу бўстонга айланди. Мустақиллигимиз илк йилларида қадалган умид ниҳоллари кўркам дарахтларга айланиб, мева тугаяпти. Боғни боқсанг бол берар экан-да.

Гурурланиб борар эканмиз кўзимиз "Шераев номли фермер хўжалигига хуш келибсиз!", деган ёзувга тушганда жилмайиб қўйдик. Албатта, таниқли қизиқчи Мамасиддиқ Шераевни, унинг серзавқ ижодию, ичакузди ҳангомаларини эсладик.

— Биз фақат қизиқ гапларни эмас, қизиқ ишларни ҳам қилиб юрамиз, — дейди ўзига хос фарғонача лутф билан Мамасиддиқ ака, — дастлаб шу дашт бағридан 10 гектар ер олдим, кейин 20 гектар, кўйингки, кенгайтира-кенгайтира 90 гектар ернинг соҳибига айланиб турибман-да. Ростини айтсам, ишидан ҳам гапи кўпайди-да. «Ия, кимсан Мамасиддиқ Шераев фермерлик қилаётган эмишми, энди ҳақиқий кулги бўладиган бўпти-да", дегувчилар ҳам бўлди. Мана шу йўл бўйлари чиқинди ташлайдиган ахлатхона эди, очдим, кенгайтирдим, Исфайрам сойидан икки километр қувур ётқизиб насосда сув олиб чиқдим. Рости гап осон бўлмади. Шайтон «Нима қиласан ўзингни ҳар жойга уриб? Аскиянгни айтиб юравермайсанми?» деса, раҳмон «Астойдил бўл, қадду-бастингга, сўз-субутингга яраша иш қил», — дейди. Дастлаб оз-моз қарз ҳам кўтардим. Охири бахайр якунланди. Ижоддан бўш вақтларим меҳнат билан ўтади. Мана сизга мустақилликнинг менинг шахсий ҳаётимдаги самаралари.

* * *

Фарғона сафаридан қайтар эканмиз, яна бир карра истиқлол йўли ўзликни англаш, ўзига хос, ўзига мос тараққиёт йўлидан бориш, дунёдаги мана-ман деган давлатлар билан бўйлашиш йўли эканига имон келтирдик. Ҳа, янги давр янги одамларни тарбияламоқда, улар эса келажаги буюк Ўзбекистон бунёдкорларидир.

Зиёвиддин МАНСУРОВ

Эркин Аъзамнинг "Чироқлар ўчмаган кеча" номли илк тўпламидаги "Сой бўйи, чимзор..." ҳикоясида "илдизлари очилиб сойга тушган бир туп туғдона" тасвирланади. "Гули-гули" қиссасида "гужумзору туғдоназор"га эътибор қаратилади. "Қарздор" киноқиссасида "бир барака топгур экиб кетган ёлғиз туғдона" тилга олинади. Туғдона нима? Қандай ўсимлик? Эҳтимол, рус ўрмонларида ўсадиган темир дарахт, лиственница — тилоғочдир? Йўқ, у ўзимизнинг дарахт: ёнғоқ, тут, ўрик, қайрағочдек чайир, пишиқ. У илоҳий оғоч. Туғдона косада беморга сув берилса, даво топади. Баъзилар ёғочидан тумор ясаб, тақиб юради. Донгдор бахшилар туғдонадан дўмбира ясатганлар: "...бирам бўзлаб берар, сўзсиз сўзлаб берар, зулукдай ғамни сўриб, тиллари қуриб, ўкириб берар дўмбира, яхшиям, туғдона — тош оғоч. Қайроқ эмиб ўсган танаси. Илоҳий оғоч. Фақат ўша чидар аслида. Дуо кетган наслига".

ТУҒДОНАВОР МАТН

Илк ҳикоялар тўплами чоп этилганига ўттиз йил тўлгач, 2007 йилда Эркин Аъзам "Жаннат ўзи қайдадир" китобига турли жанрлардаги асарларини, 2009 йилда нашр этилган "Гули-гули" тўпламига ҳам қиссалар, киноқиссалар, драматик асарини киритган. Тўпламлардаги асарларнинг тури, жанри ҳар хил. Уларнинг ўқ илдизини ёзувчи услуби, туғдонавор матн бирлаштиради. Бадиий асар матнини санъаткор қалбидаги сеҳрли нур ёритиб туради. Матн пилла толаси мисоли: ғаройиб қонуниятлар асосида вужудга келади.

"Пилла толаларининг тўқилиш" сирларидан хабардор бўлган зурафо ҳам руҳан, ҳам ақлан қониқиш ҳосил қилади.

Пишиқ, чайир матннинг асосий фазилати тиниқлик, аниқликда кўринади. Ёзувчи нимани тасвирлаётганини, кимни кўрсатаётганини яхши билади. Аниқлик — эмин-эркин ҳаракат, матн тузиш. "Ёзувчи" ҳикоясида китобхон мўйсафед Чилонзордаги кичкинагина квартирасини, беш жоннинг шу тор маконда ҳаракат қилишини кўради. Тошкент шаҳар ёнгинасидан жамоа хўжалиги бошлиғининг инъоми Домлани руҳлантириб юборади: боғ ҳовлини жаннатдай қилиб қўяди. Ўқувчи ишонадики, Домла ҳар ишни маромига етказиб бажаришга одатланган. У китоб чиқаришни орзу қилган Раиснинг гўрига ғишт қалай-қалай хомаки асарга жон ато этади. Раис "асар"и тилга тушади.

Домла қон-қони билан зиёли: бўлар-бўлмасга тажанг бўлавермайди, ўзи яратиб қўйган жаннатдай боғни ҳеч кимга кўз-кўз қилмайди. Олашовур шофёрнинг Оллоҳшукур ҳожига айланиш жараёни ҳам ишонарли тасвирланган. Ҳикоянинг энг зўр нуқтаси — икки қария суҳбати. Саратон касалига мубтало бўлган раис ўз хатосини тан олади. Домла раиснинг қалб изҳорини индамай ўтириб, аммо чуқур ҳис қилган ҳолда тинглайди. Домла ва раис ҳаётнинг аччиқ шаробини татиб кўрганлардан.

Ижодкорда яратилажак асар тарихини аввалдан кўриш, ҳис қилиш иқтидори бўлса, матндаги умумий ва хусусий томонлар кўзга аниқ ташланади. "Ёзувчи" алоҳида асар, ҳикоя. "Сув ёқалаб" — киноқисса. Икки асар — икки йўл. Биринчисида воқеалар Тошкентда, унинг биқинидаги қишлоқда рўй беради. Асар қаҳрамони катта шаҳар руҳини, унинг залворини, ички босимларини ҳис қилган шахс. У кўп билади — кам гапиради; кўп ишлайди — аранг турмуш кечиради. Раиснинг бир оёғи шаҳарда, бир оёғи қишлоқда. Унинг танишбилишлари, эмин-эркин гаплаша оладиган кишилари талайгина. Раис хом-хатала "асари"ни нашриёт бошлиғига олиб келишга ҳадди сиғади. Айни вақтда у ҳаёт қозонида тобланган, ҳар хил воқеа-ҳодисаларни кўравериб кўзи пишиб кетган, инсоф-иймонни унутмаган одам. "Ёзувчи"даги раисни мен "Сув ёқалаб" киноқиссасида қайта учратдим. У — Болта Мардон: хўжаликни опичлаб катта қилган, одамларни беш қўлидай билади. Оқни оқ, қорани қора деган: ҳалол, инсоф билан ишлаган. Болта Мардон амалдан кетгани билан кишилар қалбида ҳамон раис. Ҳеч кимдан тили қисиқ эмас, бошини ғоз кўтариб юради.

"Ёзувчи", "Сув ёқалаб" асарларида Эркин Аъзам услуби аниқ сезилади. Айни вақтда ҳар икки асар ўз структураси, жанрига кўра алоҳида услубни вужудга келтирган. Ёзувчи услубининг икки хил кўринишда намоён бўлиши матндаги изчиллик, қатъийликдан юзага келган.

Эркин Аъзам ижодида "Забаржад" киноқиссаси ўзига хос ўрин эгаллайди. Қизнинг келишган қадқомати китобхонни жалб этади. Унинг дадил гапсўзлари, ҳазил-ҳузуллари ўзига жуда ярашади. Забаржад — дангалчи. Илмий раҳбари гапни айлантира-айлантира, қизга "Менга ўйнаш бўлгин", деган маънода гап айтади. Қиз шартта ариза ёзади: ишдан кетади. Забаржад — кўнгли очиқ, меҳр-мурувватли қиз. Дадасининг улфати Восил амаки пиянисга бўлиб қолган: ичмаса туролмайди. Қиз амакининг "касали"ни билади, ҳамиша унинг чўнтагига пул солиб қўяди.

Забаржад зинҳор фариштамас: кимгадир дўқ уради, кимгадир муштини чучвара қилиб кўрсатади, эрга тегиш истаги борлигини ҳеч кимдан яширмайди. Уни "қоғоздаги қанддай қиз", десак янглишамиз. Унинг Диля Дубай деган дугонаси бор. Забаржад Диляга ҳавас қилмайди, айни вақтда у билан алоқасини узиб кетмайди. Забаржад ақл-ҳуш, ҳисоб-китоб билан яшашдан зериккан. У кўнгил ройишига бўйсунган: ўрта ёшлардаги, сочларида оқ толалар анча сероблашган эркакни севиб қолган. Эркак унга ёқади, тамом-вассалом. Забаржад эркакдан на оила қуришни, на бахтли қилишни талаб этади. Эркак эртами-индин уни унутар, аммо Забаржад бу ҳақда ўйлашни истамайди. Эҳтимол... ҳаётда нималар бўлмайди дейсиз?

Эркин Аъзамнинг "Гули-гули" тўпламидаги ўзига хос асарлардан яна бири — "Қарздор" киноқиссаси. Унинг матни пишиқ дейишдан кўра, кинога мўлжалланган, тасвир аниқ, тиниқ дейиш ўринлироқдир. Асарнинг илк саҳифасини ўқиб кўринг-а, кино томоша қилаётгандай бўласиз! Кези келди, бир фикрни айтиб ўтай. Эркин Аъзам юртимиздаги етакчи сценарийнавислардан бири бўлиб қолди. Ҳозиргача унинг асарлари асосида бир қанча филмлар суратга олинган. Ҳатто, "Гули-гули" қиссасида "Эркак" филми суратга олинган жойлар, филм режиссёри Юсуф Розиқов ҳақида йўл-йўлакай гап боради. "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасининг 2010 йил 11 июнь сонида "Ўзбек киноси дунё нигоҳида" деган эътироф мақола босилди: "Юксак маънавий ғоялар тантанаси ҳамда инсон руҳини юксалтириш учун" шиори остида Москва шаҳрида бўлиб ўтган "Золотой Витязь" XIX халқаро кинофорумида режиссёр Жаҳонгир Қосимовнинг "Сув ёқалаб" бадиий филми (сценарий муаллифи ёзувчи Эркин Аъзам) кумуш совринга сазовор бўлди".

Қалб ва қиёфа

"Қарздор" асари ҳам сценарий сифатида ёзилган. Таъкидлаш жоизки, материал, қаҳрамонлар, тафсилот, атроф-муҳитни тиниқ кўрсатиш пишиқ матнни тақозо этади. Бошқача айтганда, матннинг етуклиги сценарийнинг ҳаётий, бетакрорлигини белгилайди.

"Қарздор" киноқиссаси шу куннинг, тадбиркорлик, ишбилармонлик, ҳисоб-китоб авж олган палланинг асари. Қаранг, қизиғ-а: киракаш ўқитувчи ўз ўқувчисини машинада марказга олиб келди. Йўловчи — ўқувчи келишилганидан кам ҳақ тўлаяпти:

" — Қишлоқдаги беш минглик лафз шаҳарга келиб уч минг бўлиб қолдими? Тадбиркорман деяпсиз, қани, чўзинг қолган иккисини!

— Сиз ҳам анави қирриқ тоғангиздан қолишмас экансиз!

— Жиян тоғасига ўхшамаса ҳаром ўлади, деб ўқитмаганмидим сени! Чўз, чўз!

Ўспирин тириша-тириша, бир азобда ёнидан пул чиқариб беради-да, жаҳл билан тумшайиб нари кетади" ("Гули-гули" тўплами, 129-бет).

Бадиий матнда оҳангни ифодалаш ниҳоятда мушкул иш. Юқорида келтирганимиз ўқитувчи ва ўқувчи диалогида оҳанг ғоят муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчи — киракаш. Баҳром ўз ўқувчиси билан жиддий олди-берди қилади. Лекин ўқитувчи сўзлари замирида заҳар эмас, самимийлик, шўхликка мойиллик бор.

Ўқувчилар устознинг самимийлигини, меҳрибонлигини дарҳол пайқайдилар. Шунинг учун устоз билан эмин-эркин сўзлашадилар. Баҳромнинг шогирдларидан яна бири — Кунтуғмиш, ўзининг тус жияни. Иқтидорли бола, шахматчи.

Амаки-жиян бир қўл шахмат суришмоқчи.

" — Нимадан ўйнаймиз?– деб сўрайди бола дафъатан.

— Ия, ия, қиморга ўтибдиларми, жиян?

— Бозор иқтисодиёти, амакибой! — дейди Кунтуғмиш муғомбирона илжайиб. Сўнг ўзига қорани, Баҳромга оқ доналарни териб чиқади.

— Бўпти, шартингни айт!

— Ютқизсангиз-чи, Тошкентга бориб-келиш харажатимга спонсорлик қиласиз!" (138-бет).

Баҳром кўп жиҳатдан Забаржадга ўхшайди. Баҳром ҳам, Забаржад ҳам барчага даркор: кимдир юмуш буюради, ўксиган юрагини бўшатиб олади, биров заҳрини сочади, дўқ уради. Забаржад ва Баҳромлар асабқайтаргич, балогардон, руҳ малҳами. Бу тоифа одамлар ўзгалар манфаати йўлида елиб-югуравердилар. Баҳромнинг хотини ўлган. Унга тегмоқчи бўлганлар орасида навниҳол қизлар ҳам бор. Йигит уларга қайрилиб ҳам қарамайди, ёш қизларнинг уволидан қўрқади. У дўхтир аёл, болали бева Файзихолга уйланмоқчи.

"Аралашқўрғон" — ёзувчи ижодида ўзига хос ҳикоя. Асар қаҳрамонлари ҳар томонлама "терма". Доцент ҳам, дўкондор ҳам, мухбир ҳам, Каттакон ҳам, оқсоқолликка даъвогар ҳам бор. Уларнинг ташвиши — туну кун тинмай акиллайдиган итнинг овозини ўчириш. Ит — Каттаконники. Каттакон ўта сипо, қўли очиқ, Аралашқўрғонга кўп яхшилик қиляпти. Аралашқўрғонликлар, асосан, бекорчилар. Қизиқиш доиралари ҳам торгина. Ҳамма ўзлари яшаётган манзил тарихини ҳам дурустроқ билмайдилар. ("Лофчироқ доцентнинг айтишича, бир аср муқаддам бу ерлар машҳур Мирзакаримбойнинг хув Йўлчивой ғайрат кўрсатган серҳосил экинзори бўлган эмиш. Қайдам, бунинг тўғри-нотўғрилигини Ойбек домла тирик бўлганида ўзларидан сўраш мумкин эди — бугун эса ишонмоқдан ўзга чорангиз йўқ). Бир томони донгдор дам олиш уйининг девори билан тўсилган, бир томони — сердарахт санаторийга туташ... Тап-тайёр қўрғон-да! Кимдир бу жой аҳлини қурама, аралаш дегандек гап қилган экан, маҳалланинг номи ўз-ўзидан "Аралашқўрғон" бўлиб кетди" (39-бет).

"Аралашқўрғон" ҳикояси етук, матни пишиқ асар. Лекин ҳикояда кемтиклик бордай. Унда асосий гап бўртиброқ сезилмайди. Бош қаҳрамон кўзга ярқ этиб ташланмайди.

Эркин Аъзамнинг сўнгги йилларда яратган асарлари орасида "Гули-гули" қиссаси алоҳида ажралиб туради. Асарда яхлит сюжет чизиғи йўқ, унда бир қанча масалалар ўзаро боғланиб кетган. Жийдали алоҳида маъмурий ҳудуд эди, Кал пошшо туманларни, вилоятларни бир-бирига қўшиб юбора бошлагач, қадимий, обод туман Қўшдарёга қўшиб юборилди. Марказ Даштободга кўчгач, Жийдалидан файз кетди. Бу ноҳақликка қарши Соли бақироқ, Аҳад махсум, Исмоил телпакдўз, Ражаб қора, айниқса, Ўрмон калта бош кўтарди. Ўрмон шахс энг юқори ташкилотларга хат ёзди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотига ҳам ёзишга тайёргарлик кўра бошлади.

Собиқ обод марказ майда гап-сўзлар, олди-қочди воқеалар марказига айланиб қолади. Авваллари Мўмин кални (етим, новча, қўпол) ҳеч ким назарписанд қилмасди. Давринг келди сур бегим, деганларидай, Мўмин энди Маймунга айланди. Қишлоққа кўчма зоопарк келди, урғочи ва нар маймун куппакундуз куни "беадаб"лик қилди. Маймунлар "жасорати" Мўминни рағбатлантириб юборди. У ўша нар маймунга айланди-қолди. Маймундай яшади.

Маймун ўзининг ҳайвоний қилиқларига, таъвия илинжига одамларни кўниктириб олди. Қиссада чақмоқдай бир жумла бор, у Маймуннинг асл башарасини кўрсатади: "Кетаётганимизда Маймун қўққисдан менинг елкамдан тортиб тамоми соппасоғ овоз билан:

— Ўв, уч-тўрт сўм ташлаб кет,– деб қолди.– Мен бу ерда сувингни қўриқлаб ўтирибман, номард!

Олдинда бораётган Маҳмуд шартта бурилиб, орамизга тушди.

— Давай-давай, марш! – дея хийла қўполлик билан Маймунни итариб ташлаган бўлди" (52-бет).

Қиссада қирқ йил бурун ўтган воқеалар бугунги кун билан қиёсланади. Хотинини чавақлаб қамалган Маймуннинг отаси қишлоққа қайтиб келади. Маҳмуднинг айтишича, у "келиб уйланди, учтамитўртта бола қилди. Маймунга ўхшаган. Биттаси наркоман. Қолганлари у ёғи Корея, бу ёғи Россияларда ишлаб келиб, шишиб кетган. Ҳали қарамабсизда, боғнинг этак тарафидаги қора ойнали қўшқават қасрлар — шуларники!" (55-бет).

"Гули-гули" қиссаси кишини кўп нарсалар ҳақида ўйлашга чорлайди. Дарҳақиқат, минглаб-миллионлаб одам ҳаётдан руҳий-маънавий қониқиш ҳосил қилмай ўтиб кетди. Мустақиллик инсонни инсондек яшашга ундади. Маймунлик, ҳайвоний одатлар ўзлигини кашф этаётган одамларга ҳақоратдай туюладиган бўлиб қолди. "Гули-гули"да Эркин Аъзамга хос услуб — ҳаётни ич-ичидан ёритиш хусусияти кўзга аниқ ташланади.

Умуман, адиб янги ҳаёт қураётган кишилар руҳиятини нозик тасвирлайди, кесатиқ, сатирик муносабатдан ўзини тиймайди.

Эркин Аъзам — қўшиғини баралла айтаётган ижодкор, Мустақиллик пойдеворини пухталашга муносиб ҳисса қўшаётган шахс, замонанинг илғор зиёлиси. Унинг асл моҳияти ёзган асарларида, санъатлар аро алоқаларни ижодий бойитаётганида, "Тафаккур"нинг таъсирчанлигида, бир сўз билан айтганда — адабий-ижтимоий сиймо сифатида тутган йўриғида аниқ англашилади.

Абдуғафур РАСУЛОВ,
профессор

Яқинда Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриётида Йоҳан Вольфганг Гётенинг "Ғарбу Шарқ девони" чоп этилди. "Девон"ни олим ва шоир Садриддин Салим Бухорий асл нусхадан ўзбекчалаштирган ва унга ўзи олмон тилидан таржима қилган Гётенинг "Муҳаммад (с.а.в.)" мақоласини, мазкур "Девон" мавзусига доир "Ғарбнинг Шарққа ҳижрати", "Ғазалнавис немис шоирлари", "Гёте ва Ҳофиз", "Гёте ва тасаввуф" сингари мақолаларини илова қилган. Китобга профессор Акмал Саидов "Гёте "Ғарбу Шарқ девони": шарқшуносликка кириш" номли сўзбоши ёзган.

СОФ МУҲАББАТ ТАРАННУМИ

Тақриз

Таъкидлаш керакки, Йоҳан Волфганг Гёте жаҳон адабиётида ўз салмоқли ўрнига эга бўлган улкан сиймо. Олмон адабиётида Гётедан олдин ҳам, кейин ҳам унга тенг келадиган ижодкор ҳали дунёга келмаган. Унинг асарларини икки-уч марта ўқиб ҳам маъносини теран англаб етиш қийин. Улар махсус тайёргарликни талаб этади. "Ғарбу Шарқ девони" ҳам шулар сирасига киради.

Ушбу шеърий хазинани яратар экан, Гёте Шарқ тарихи, маданияти, Муҳаммад алайҳиссалом ҳаёти, ҳадиси шариф, Қуръони каримни, Шарқ шеърияти учун асос бўлган тасаввуф таълимотини чуқур ўрганади. "Девон"га кирган шеърлар Ҳофиз ёки Саъдий ижод маҳсулларининг шундоққина кўчирмаси эмас, балки шарқона қобиққа ўралган, шарқона тимсоллар, оҳанглардан илҳом олиб, уларни ижодий ўзлаштириб битилган соф оригинал шеърлардир. Ҳатто ўзлигидан юз ўгирганида ҳам санъаткорнинг қайси халққа мансублигини билдириб турувчи энг муҳим жиҳатлар сақланиб қолаверади. Гёте Ҳофиздан "бошни эгмасликка", руҳий кўтаринкиликка ундовчи қўшиқларни топа олди.

Гарчи "Девон"нинг таркиби турлича номланган бўлсада, мақсад-моҳиятига кўра уларни бирлаштириб турувчи муҳим бир хусусият борки, у ҳам бўлса тасаввуфий қарашларнинг бутун асар бўйлаб қизил ипдек ўтганлигидир. "Муғаннийнома" китобига кирган "Саодатбахш азият" ("Selige Sehnsucht") шеъридаги "Stirb und werde!" (Ҳалок бўл ва қайта тирил!) сўзларининг тасаввуфий моҳияти китобдаги деярли барча шеърлар асосини ташкил этади. Шеър Садриддин Салим таржимасида илк бор "Шеърият-86" мажмуасида босилиб чиқди. "Саодатбахш азият" — бу инсон шахсиятининг қайта яралиш йўлида чеккан роҳатбахш азоблари ҳақида.

Интилади зулмат, шукуҳ,
Дастидан қочиб — нурга.
Қовушади илоҳий руҳ —
Билан тўлиб сурурга.

Бу ерда шамга ўзини уриб ишқ-муҳаббат йўлида куйиб кул бўлаётган парвона ҳақида сўз бормоқда. Шоир шеърдаги сўфиёна тимсолларга рамзий маъно сингдирган: шам(нур) — худо, парвона — жон, ўлим — инсоннинг Оллоҳ билан қовушиши. Таржимон шеърдаги ғояни ўзбек тилида тўлиқ тиклай олган. Ўлим табиат ривожидаги чегара эмас, балки янада янги, мукаммал ҳаётга олиб ўтувчи одимдир. Бу ҳақиқатни англаб етган киши ўлимдан қўрқмайди, балки хайрли мақсад йўлида ҳеч иккиланмай жонидан кечади. Шеър шу йўлдаги курашга чақириқ билан якунланади:

Und solang' du das nicht hast,
Dieses: Stirb und werde!
Dist du nur ein trъber Gast,
Auf der dunklen Erde.

(Сўзма-сўз таржимаси: *Агар сен "Ҳалок бўл ва қайта тирил" ҳикматини англаб етмас экансан, бу мубҳам заминда умринг зулматда ўтади*). Бутун шеърдаги қофиядошлик, оҳанг, мазмун таржимада яхши сақланган. Охирги банддаги барча лисоний воситалар ўзбек тилида айнан юзага чиқмаган бўлса-да, бироқ шоир мақсад-муддаоси, яъни шундай яшагинки, ўлгандан сўнг боқий қолиш насиб этсин, деган фикр таржимада берилган:

Агар ғафлат аро қолсанг,
Умр ўтар — этмас вафо.
Шундай яша, мумкин бўлсин,
Фанодан кейин бақо.

Таржимон "бу мубҳам заминда умринг зулматда ўтади" иборасининг маъносини ўзлаштириб, "Агар ғафлат аро қолсанг, умр ўтар — этмас вафо" сўзларига сингдиришга эришган. "Шеърият-86" мажмуасидаги бу шеър матнида иккинчи мисра "Умр ўтар бир нафаслик", тўртинчи мисра эса, "ўлгандан сўнг ўлмаслик" тарзида эди. Таржимон кейинчалик буни шеър руҳига мос ҳолда ўзгартирган.

"Девон"нинг барча қисмлари мазмундорлиги, сеҳр-тароватги билан бирбиридан қолишмайди. Аммо "Зулайхонома" ҳажмининг катталиги, рубобий ҳисларга бойлиги билан ажралиб туради. Гётега замондош адабиётшунослар "Зулайхонома"ни ўзига хос мустақил шеърий роман, деб ҳисоблашган. Ундаги шеърлар мазмун-моҳиятига кўра ҳам, қаҳрамонларнинг исмлари (Ҳотам ва Зулайхо) ҳамда бадиий шакл жиҳатидан ҳам шарқона шеърий анъаналар асосига қурилган.

Таъкидлаш керакки, "Зулайхонома"га кирган шеърлар ўзгача бир илҳом билан битилган, шунингдек, улар ўзбек тилига ҳам маҳорат билан таржима қилинган. Садриддин Салим таржима устида ўзгача меҳр-муҳаббат билан, қалбни "жиз" эткизадиган чўғ билан ишлагани аниқ. Албатта, яхши таржима ўз-ўзидан юзага келмайди. Таржимага танланган асарга, сўзга муҳаббат, қалбда жўшқин туғён ҳоким бўлмоғи лозимки, ана шу туйғу асар билан узлуксиз мулоқотга етаклайди, муаллиф билан таржимон фикрлари бир жойдан чиқади. Яхши таржима шундай жараёнда туғилади. Аниқки, Гётенинг "Ғарбу Шарқ девони"дек мумтоз асарни таржима қилишга киришган маҳалда Садриддин Салим ўзида ана шундай руҳий қувватни сезган. Ундаги ана шундай кайфият натижасини унинг таржималарида кўрамиз.

Гёте ижодида, унинг шеъриятида олмон тилининг бор залвори акс этган. Шеърий таржимада асл нусхага хос оҳангни, мазмунни сақлашда шуни ҳисобга олиш керакки, ўзбек тилида унли товушлар, олмон тилида эса ундошлар етакчилик қилади. Бу, ўз навбатида, ўша тилдаги шеърий оҳангга ҳам таъсир қилади. Шу боисдан, агар ўзбекча таржимада аслиятдаги қофиядошлик, ички мазмун, шоир мақсади, лирик қаҳрамон кайфиятига мос келадиган шеърий шакллар танланган бўлса, оҳанг ҳам шунга қараб юзага чиқаверади. Чунончи, кўриб ўтганимиз "Саодатбахш азият" шеъри аслиятда 7-6 ҳижоли байтлардан иборат бўлса, таржимада 8-7 ҳижоли вазнда ўгирилган, лекин оҳанг бир хил. "Зулайхонома"даги Ҳотам ва Зулайхо дуэтлари таржимасини асл нусхага қиёслаб шунга амин бўлдикки, Гётеда ҳар бир банд 8-7 ҳижоли байтлардан иборат, ўзбек тилида улар 11 ҳижоли мисраларга айланган. Буни энди, юқорида таъкидлаганимиздек, ҳар бир тилга хос фонетик ва грамматик ўзига хосликлар нуқтаи назаридан баҳоласак, холисона иш тутган бўламиз. Агар шеърларни ҳар икки тилда овоз чиқариб ўқиб кўрсак, ҳар иккаласидан ҳам бир хилда ҳузурланамиз. Негаки таржимада асл нусхага хос ички эҳтирос, таровот, мусаффолик, шеърий оҳанг силсиласи тўла тикланган. Буни Ҳотам тилидан баён этилган "Тасодиф ўғрини яратмас, ажаб" мисраси билан бошланувчи шеър ва унга Зулайхонинг шеърий жавоби таржимаси мисолида кўриш мумкин:

– Nicht Gelegenheit macht Diebe,
Sie ist selbst der grusste Dieb.
Denn sie stahl den Rest der Liebe,
Die mir noch im Herzen blieb.

(Сўзма-сўз таржимаси: *Тасодиф ўғрини яратмайди, унинг ўзи ашаддий ўғри; чунки у юрагимдаги севгим гавҳарини ўғирлаб олди*). С.Салим таржимаси:

Тасодиф ўғрини яратмас, ажаб,
Тасодиф ашаддий ўғридир, ахир.
Ишқим гавҳарини юракда асраб —
Юрардим, олди у чок этиб бағрим.

Кўряпмизки, таржимон "ахир" сўзига "бағрим"ни қофиялагани боис хатога йўл қўйилса-да аслиятдаги барча тил воситалари таржимада ўз аксини топган. Зулайхонинг жавоблари ҳам ҳар қандай изоҳлардан юқори турадиган, сеҳру жозибага тўлиқ мисралардир. Таржимада ҳам ўша сеҳру жозиба муваффақиятли чиққан:

Hochbeglьckt in deiner Liebe,
Schelt' ich nicht Gelegenheit.
Ward sie auch an dir zum Diebe,
Wie mich solch ein Raub erfreut!

(Сўзма-сўз таржимаси: *Ишқингдан қалбим қувончга тўлиб юрибман, ишқинг гавҳарини тасодиф ўғирлаб келтирди, бунинг учун уни койимайман, мен бундан шодман*). С.Салим таржимаси:

Ишқинг гавҳарини ўғирлаб, ажаб,
Келтирди тасодиф, бўлдим бахтиёр,
Юрибман ишқингни дилимда асраб,
Энди тасодифни койимоқ бекор.

Таржима силлиқ ва фусункор. Бу гўзал дуэтларни тўлиқ таҳлил қилиш имконияти йўқ. Шубҳасиз, барча шеърлар ана шундай маҳорат билан ўгирилган, улар худди қўшиқдай ўқилади. Зулайхонинг жавобидаги сўнгги бандни ўқиб кўрайлик:

Бенаво гадоман, демагин зинҳор,
Ишқи бор юраклар навосиз бўлмас.
Бағримда сен бугун тополдинг қарор,
Давлату бахт шудир, бошқаси абас.

Бу мисраларда қанчалар тоза ҳислар жамланган! Улардаги гард-ғуборсиз тафаккурдан, биллур туйғулардан ҳайратга тушасиз. Қалбларга алланечук қувонч, майинлик инади. Қаҳрамонлардаги ички мувофиқликка ҳавасингиз келади. Соф муҳаббат инсоннинг маънавий бойлигига айланишини, уни нечоғли юксакликка кўтариши мумкинлигини, ҳаётдаги ҳамма эзгуликлар шу туйғуда мужассам эканлигини юракдан ҳис этасиз. Сизга шундай қувончли онларни ато этгани учун шоирдан, бинобарин, таржимондан ҳам миннатдор бўласиз.

Чиройли нашр этилган "Ғарбу Шарқ девони"да, афсуски, айрим имловий хатолар ўтказиб юборилган. "Беайб парвардигор" деганларидек, камчиликсиз иш бўлмайди. Муҳими "Ғарбу Шарқ девони"дек бетимсол асарнинг халқимиз қўлига етиб борганидир. Бу адабиётимизнинг ютуғи, шоир ва таржимон Садриддин Салим Бухорийнинг салкам 30 йил давомида қилган машаққатли меҳнатининг самарасидир. Илоҳим, таржимоннинг руҳи шод бўлсин.

Янглиш ЭГАМОВА,
филология фанлари номзоди, доцент

Журналларни варақлаганда

«Жаҳон адабиёти»
2010 йил, июнь сони

Журналнинг ушбу сонида ўқувчилар илк бор тарихий романлар устаси, машҳур инглиз ёзувчиси Эдуард Бульвер Литтон (1803-1873) ижоди билан танишадилар. Адибнинг «Помпеянинг сўнгги кунлари» романини рус тилидан Амир Файзулла ва Маҳкам Маҳмудов таржима қилишган. Грузиялик таниқли кинорежиссёр ва ёзувчи Годердзенинг «Қарға можароси», «Арчаларга хат» ва «Балиқдан мактуб» ҳикояларини Файзи Шоҳисмоил таржимасида ўқийсиз. Эрон болалар адабиётининг таниқли вакили Фаридун Амузода Халилийнинг ҳикоялари (форсчадан Шокиржон Олимов таржимаси) ва Расул Ҳамзатовнинг «Менинг Доғистоним» бадиасининг давоми ҳам журналнинг ушбу сонида чоп этилган.

Ўз асарларида инсон бахтининг Ватан саодати билан уйғунликда эканини куйлаб ўтган, миллий мустақилликнинг толмас курашчиси бўлган улуғ поляк шоири Адам Мицкевичнинг ижод намуналари (русчадан Ҳусниддин Шарипов таржимаси) ва озарбайжонлик шоир Элчин Искандарзоданинг шеърлари (турк тилидан Алишер Турсунов таржимаси) билан «Шеърият минтақалари»да танишасиз.

Журналнинг ушбу сони мундарижасини бойитган яна бир асар тараққийпарвар аллома Жан Жак Руссонинг «Илм-фан равнақи аҳлоқнинг покланишига ёрдам берадими?» номли асари. Адиб бу асарида умуман илмфан ёки санъатга эмас, балки аҳлоқни, табиийликни бузувчи илм ва санъатга қарши чиққан. Ўз вақтида қизғин баҳслар туғдирган ушбу рисолани Абдунаби Абдуқодиров ва Маҳкам Маҳмудов таржима қилишган.

Шунингдек, ушбу сонда В.Оберемконинг «Михайл Шолохов. Уйдирма ва миш-мишлар» (Мирпўлат Мирзо таржимаси), Р.Каримовнинг «Шарқ маънавияти ва олмон алломалари», Ш.Ризаевнинг «Ўзбек насри жаҳон кўзгусида» мақолаларини ўқийсиз.

Саргузашт ва детектив ишқибозлари эътиборига Сьюзен Фокснинг «Самовий аҳду паймон» номли ишқий романи ҳавола этилган (русчадан Гулнора Муҳаммадёрова таржимаси).

«Звезда Востока»
2010 йил, 2-сон

Журналнинг мазкур сони улуғ ўзбек адиби Абдулҳамид Чўлпон шеъриятидан Баҳодир Аҳмедов таржима қилган бир туркум шеър билан очилади. Шеърият саҳифаларида, шунингдек, София Файзиева ва Ойгул Суюндиқованинг янги шеърлари (Николай Ильин таржимаси) билан танишасиз.

«Наср» рукни остида берилган асарлар турли жанрларда. Жумладан, Ольга Григорьеванинг «Қўрқув синдроми ёхуд матрёшкалар қонуни» ва Ариадна Васильеванинг «Муҳожирликка қайтиш» романларининг давоми, Хайриддин Султоновнинг «Олис «Артек» ҳақида хотиралар», Улуғбек Ҳамдамнинг «Тош» номли ҳикоялари ва Назар Эшонқулнинг «Уруш одамлари» қиссаси наср ихлосмандлари эътиборини тортиши шубҳасиз.

Педагогика фанлари номзоди Н.Ильиннинг «Ташқарида ғаройиб ёмғир» мақоласида шоира Ойгул Суюндиқова шеърларининг миллий-эстетик асослари, уларга хос табиат лирикаси таҳлил ва талқин қилинган. Р.Ҳамроеванинг «Абдулла Қодирий ва ўзбек киноси», Б.Аҳмедованинг «Новаторлик сарчашмалари» мақолаларида миллий кино санъатимизнинг тарихи ва ютуқлари ҳақида сўз юритилган.

Шунингдек, журналнинг ушбу сонида адабиётшуносликнинг долзарб муаммоларига бағишланган З.Қосимованинг «Глобаллашув даврида дунё ва инсон», Х.Ҳамроқулованинг «Ҳаёт ва ўлим муаммолари талқини» ва Н.М.Петрухинанинг «Ф.М.Достоевский ижодида «одамдаги инсонийлик» мақолаларини ўқийсиз.

Абдували ҚУТБИДДИН

САМАРҚАНД

Новвойхона томидан баландроқда
Булут қўнишди,
Каттакон нон бўлди Дарғом тепасида.
Афросиёб харобалари ёнида
Алп булутни ушлади,
Бурдалаб улоқтирди Зарафшонга...
"Самарқанд сайқалдир рўйи заминга..."

Қандаҳорда Нью-Жерсилик аскар
Ойга ўқ узди, одамга эмас,
"Улуғбек шаҳрида одамлар унни
кўпчитиб нон қасрларини қурадилар"
Пичирлади шўрлик.
Шунда ой ботган тоғдан
гумбурлади англанмас ғазаб,
Нимталанган танадан руҳ силқиди ёп-ёруғ:
"Самарқанд, тинчлик бер, рўйи заминга..."

У ерда Чўпонотанинг бағрида
Варрак учирарди болакайлар,
Аллақандай бобо ва момо
варракка қўшилиб,
Қанот қоқишарди қироат билан.
(Амир Темурмикин, Бибихониммикин...)
Бир ойга келган италиёнлик муҳандис
Уч йил бўлди кетмас,
Менга турмушга чиқ,
Шаҳринг қадрига етдим, дейди Моҳинурга,
Самарқандлик бўлиш учун
уч йил етмас, дейди Моҳинур...
Уч минг йил етмас, дейди Моҳинур,
Боғи шамолдан оқ фотиҳа ол,
Хўжа Зулмуроддан мурод сўра ва сев,
"Самарқанд муҳаббатдир рўйи заминга..."

Сиёб бозорида зармитанлик эна
Қатиғини кўпчитиб, қуртини доналаб,
Дам солиб сотади етмиш йилдан бери:
Олсанг-ла, тилладай бўлар ниятларинг...
Алалхусус, Самарқанд тилла
ниятлар сочар рўйи заминга...
Ҳар икки йил ораси Моцарт
Зиёрат қилар экан Регистонни,
Энг қадимий найни чалиб, август панасида.
Машшоқлар, созандалар, қўшиқчилар
Булбул чаманига ошиқар самимий.
"Самарқанд тарона рўйи заминга..."

У оҳанрабо, мудом чорлайверади ўзига,
Қутбу қудрат берар чин дилдан талпинса,
Сукут берар, субут берар, осойиш, ором,
Жаннат эшигини очар, улуғлар шоҳид:
"Самарқанд нажотдир она заминга..."

"Тошкент" кўчасининг ўнг ёнбошида,
Мактаб бор эски,
Ичида тарихий кўргазма,
Унда сурат бор эътиборга молик.
Жиддий, кўзи дард тўла бола,
Қўлида ўзи ясаган мўъжаз ҳаво кемаси,
Шаҳдланиб турибди кўкка учиргани,
Зеҳн бериб қаралса,
"Ўзбекистон" деган ёзув чалғинади ёришиб,
У халқнинг қўлидан ушлаган бугун,
Ватанга бахш этиб борлиғин мағрур
Учоғини кўкка учирган юксак.
Авайлаб-асраб ҳар биримизни,
Эъзозлаб, қадрлаб ҳар биримизни,
Оламга танитган, орзуга танитган.
"Самарқанд Истиқлол кўҳна заминга..."

Элликлаб қолдим,
Кўнглим ўн бешдай,
Хат ёзгим келар синфдош қизга
"Мен сени... севаман... мен сени..."
Дарғомнинг бўйида чўлғоттим келар,
Майсалар сочини, севгилим аксини...
Кулимсиб, кулимсиб — шодлигим пўртана,
Арғумоқ жиловин тортиб, шопиллаб,
Қамчинни бир уриб, Зарафшон узра
Сепкили тошган кундузнинг бағрига
Ўтиб кетолсайдим овозим гупиллаб.
"Самарқанд!
Сен битта
Рўйи заминда..."

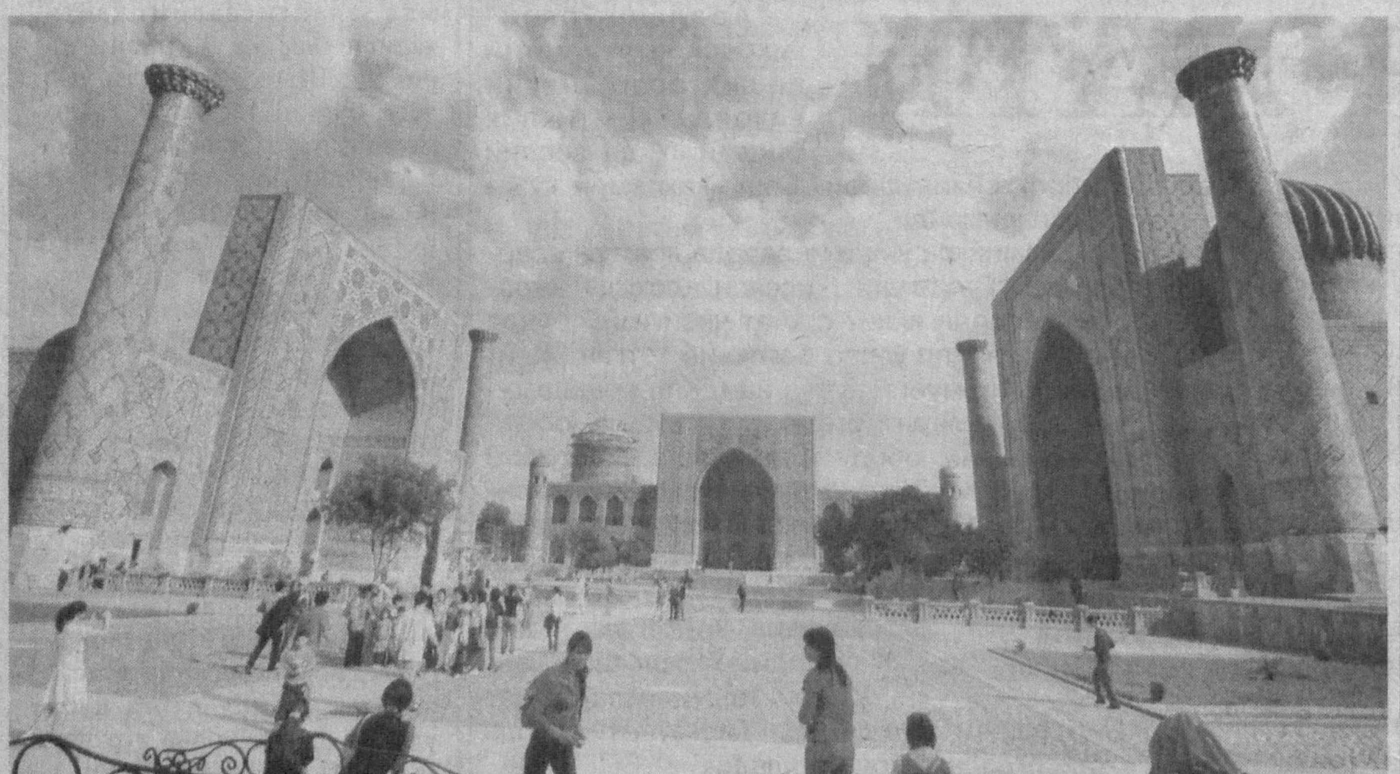

Рашидхон ШУКУРОВ

ЗАМОНЛАР САБОҒИ ИЧРА СЎЗ ЯШАР

Минг шукр, ҳаётда кўрмадим хорлик,
Боболарим этган бу юртни тортиқ.
Мамнун яшаяпман бахтга ёр бўлиб,
Ҳеч нени севмадим Ватандин ортиқ.

* * *

Юрагида Ватан, улуснинг дарди,
Кипригига қўнса йўлларнинг гарди.
Шу ҳикмат жо бўлса, имтиҳон айлаб,
Майдонда синалар йигитнинг марди.

* * *

Жон қадар суймоққа Ватанинг бўлсин,
Меҳрини туймоққа Ватанинг бўлсин.
Ҳориганда азиз остонасига
Бошингни қўймоққа Ватанинг бўлсин.

* * *

Бахт ўзи чорлар деб, бўлма хом хаёл,
Хулқингта боғлиқдур қисмат ва иқбол.

"Не эксанг ўрасан", ҳақ нақл бор-ку:
Муздан совуқ томчи, яхши сўздан бол.

* * *

Дунёда бойлик йўқ ақлдан қиммат,
Донога қулоқ бер, кўрсатиб ҳиммат.
Замонлар сабоғи сўз ичра яшар,
Бир ҳовуч олтиндан аъло бир ҳикмат!

* * *

Ошиён тутмасин қароғингда нам,
Оташ юрагингда зиё бўлсин жам.
Илму маърифатни машъала қилиб,
Балодан қочмишдур авлиёлар ҳам.

* * *

Дема, ёвга гулоб ичирилмайди,
Дема, ҳар гуноҳни кечирилмайди.
Дунёга бағрингни очиб яшагин,
Олов олов билан ўчирилмайди.

* * *

Сахий қадам қўйса бўстон бўлур чўл,
Олам сиғар магар пок бўлса кўнгил.
Бир йилда ўн бора уруғ сочса ҳам,
Бахилнинг ерида кўкармайди гул.

* * *

Яхшиларда бўлур дунёнинг кўзи,
Толе осмонида чақнар юлдузи.
Барчага баробар нур сочганидан,
Оқ кўнгил одамнинг гўзалдур юзи.

* * *

Инсоннинг сув ичиб тўйиши аён,
Балиқ-чи, қонмайди сувга ҳеч қачон.
Оби ҳаёт эмиш севги тимсоли,
Балиқ эса худди ошиқ мисоли.

Наима АБДУРАҲМОНОВА

Қуёшга бешик бўлган эл...

ИФТИХОР

Бу юрт шундай бир юрт-ки,
Гўё сулувлардек ҳушинг олади.
Кундуз қуёшининг суқи кирганда,
Тунлар оймомоси кинна солади.

Бу юрт шундай бир юрт-ки,
Сарҳади йўқ имконларини.
Табиати шифодир билсанг,
Заҳри малҳам илонларини.

Бу юрт шундай бир юрт-ки,
Осмонлари кулиб туради.
Хасларидан, майсаларидан
Мусичаси Ватан қуради.

Бу юрт шундай бир юрт-ки,
Булбул оят ўқир пешайвонида.
Ҳур қизларнинг жаннат иси бор,
Ҳизр қўли теккан гул, райҳонида.

Бу юрт шундай бир юрт-ки,
Ялпиздан пойингга гилам солади.
Ҳуркак оҳуларга бериб юрагин,
Бахшилар дўмбира чалади.

ЭЛИМ

Елкаси осмонга устун бўлган эл,
Шоир қилар ялпиз-райҳонларини.
Юраги тоғ каби бутун бўлган эл,
Эркалаб ухлатар жайронларини.

Осмони қуёшга бешик бўлган эл,
Юлдузлар гуллайди чинорларида.
Қутлуғ қадамларга эшик бўлган эл,
Ғурурлар улғаяр чин орларида.

Ойдан тушган эмас, ойга чиққан эл,
Тўмарис орзуси, Бобурнинг туши.
Ҳаққа тиловотлар айтади шояд,
Асқар тоғларида Самандар қуши.

* * *

Дунё нима, ўзимга сиғмаяпман,
Гуллаб кетдим товонимгача.
Юрагимга сингиб бормоқда қуёш,
Ёниб кетаётир забонимгача.

Дунё нима, ўзимга сиғмаяпман,
Дарёдай мавжландим, дарёдай оқдим.
Сукунатни этиб занжирбанд,
Тоғларнинг бошига булутни қоқдим.

Дунё нима, ўзимга сиғмаяпман,
Кўзларимда қариди замин.
Юрагимда ҳайқираётир,
Кўзларимнинг қаърида замин.

Дунё нима, ўзимга сиғмаяпман,
Вужудимдан овозим оғир.
Куйладим момақалдироқдай,
Настариндай гулладим, ахир!

Катта-кичик арчалар орасидан қорли чўққилар кўзга ташланади. Тик келган қуёш оппоқ қорларни кумушдай яркиратади. Ойнадек силлиқ музлар ёриғидан оқаётган зилол сув шилдирайди. Адир бағридаги қизил, кўк ва яшил тунука томли уйлар мўриларидан чиқаётган тутун кўкка ўрлайди. Тоғда ўқ товуши эшитилиб, акс-садо беради. Какликлар потирлаб чарх уради. Олди ойнаванд уйда икки киши сабрсизлик билан девордаги катта соатга бот-бот қараб қўйишади. Улардан бири — Мирзо ошпаз. Олтмиш ёшлардаги, кўз остилари салқиб тушган бу киши, "цитрамон"ни оғзига соларкан, дераза ойнасидан тоғ томонга, қуюқ арчазорларга тез-тез кўз ташлайди. Уйдаги иккинчи кимса унинг жияни — ошхонада куймаланиб юрган Алимардон милтиллаб қайнаётган икки қозонга хавотирланиб қараб-қараб қўяди. У шунча йил ошпаз тоғаси билан бирга юриб, биринчи марта нозик одамларга овқат пиширяпти, шарманда бўлмаслиги учун бор ҳунарини ишга солиши керак. Тошкентнинг манаман деган тадбиркорлари билан бугун шу ерга, қорли тоғлар бағрига келишди.

Тўй-пўй, маърака-паракалари бўлса "Мирзо ошпазни топинглар!" деб тоғасини йўқлаб қолишади. Кеча ошпазнинг иситмаси чиқиб турган эди.

— Жиян, белни маҳкам боғланг, тоққа кетадиган бўлиб қолдик! — деди.

— Иситмангиз бор-ку! — деган эди, тоғанинг қовоғи уюлди. Гапи ёқмаганини билгач: — Бўпти, тоға, сиз нима десангиз шу! — деди қўлини кўксига қўйиб.

— Қора қозонимиз нозик касбимиз орқасидан қайнаб турган экан, бунақа хизматлардан бўйин товлаб бўлмайди, жиян! — деди пешонасидан оқаётган мошдек-мошдек терларни сидираркан...

...Алимардон оппоқ диванда анордай қизариб ўтирган тоғасига тикилди:

— Лимон чой қилиб берайми, тоғажон?

Мирзо ошпаз сочиқ билан бўғриққан юзини артди:

— Майли, жиян. Овқат тайёр бўлиб қолдими? Ярим соатдан сўнг келишади-я улар. Ишқилиб, ўзи шарманда қилмасин!

— Кўнглингизни хотиржам қилинг, тоғажон, сизнинг қўлингиз деб уринаяпман, ёмон чиқмайди.

Мирзо ошпаз енгил нафас олди:

— Зинҳор-базинҳор менинг бетоблигимни билишмасин, хўпми?

— Ҳаммасини эплайман, тоғажон!

— Сизга ишонаман, жиян!

Алимардоннинг юраги бир ҳапқириб олди. Беш йилдан буён тоғасининг ёнида юриб, биринчи марта бу гапни эшитмоқда. Биринчи марта сенга эмас, "сизга ишонаман" деди. Сизга ишонаман, деди-я!

Бундан беш йил олдинги, қиш кунидаги воқеа эсига тушиб, ўйланиб қолди. Ўшанда ишлари юришмай, икки оёғи бир этикка тиқилди. Такси ҳайдаб кўрди, бўлмади: машинани уриб олиб, топгани таъмирлашга кетди. Сартарошга шогирд тушди, бу ҳам осон ҳунар эмас экан, қайчи ушлашнинг ҳадисини ололмай, усталардан дакки эшитавериб, кўнгли хуфтон бўлди. Кейин "бор-э!" деди-да, "Отчопар"да олти ой атак-чечак қилиб кўрди. Қиш совуғида шамоллаб, бир ой касалхонада ётди. Соғайиб чиққач, хотини бир бобилладики... Қайнонаси-чи? Нақ эгов бўлди. Шундай пайт отаси уни Мирзо ошпазникига бошлаб келди-да; "Буни одам қиламан, деб куйдим! Бирор ишни эплолмаяпти. Олдингизга катта бошимни кичик қилиб келдим. Илтимос, ёнингизга олинг, ошпаз-пошпаз бўлса ёмонмас! Осон иш, ўрганиб кетар!" деди минг бир ҳасрат билан. Ер ёрилмади ерга кириб кетса. Тоғаси: "Осон касб?..Ҳм!" дея мийиғида кулди. Ўшанда бу гапнинг маънисига тушунмай, тоғам ҳам устимдан кулдилар, деб хафа бўлган эди. Аслида тескариси экан...

— Майли, ёнимга оламан, фақат чидаса бўлди, — деди тоғаси унга бошдан-оёқ кўз югуртириб. Кейин "Эртага

Тўлқин ҲАЙИТ

Ҳикоя

соат тўртда дарвозам олдида бўл!" деб тайинлади. Алимардон ҳали бирор марта эрталаб соат тўртда уйқудан турмаган, бирор марта наҳорги ошга боргани йўқ эди. Саҳармардонлаб ишга кетиш... Яна ҳар куни! Оббо, бунақада бир ойга ҳам чидамайди-ю! Отаси қаёққа олиб келди уни?! Атайин бир қийналсин, азобини тортсин, демоқдами?!

Эртаси келишилган вақтда тоғасиникига борди. Тоға қатъий киши экан: роппа-роса соат тўртда енгил машинасини миниб кўчага чиқди ва уни тўғри Лабзакдаги ҳаммомга олиб борди. Эрталаб ҳаммом одамга тўла, олдинроқ келганлар бурчак-бурчакда ўтиришиб, бир пиёла чой устида гурунглашмоқда эди. У тоғам ювиниб чиққунларича даҳлизда ўтириб тураман, деб ўйлаганди. Қаёқда! "Қани, мулло, бўлинг!", деди тоғаси унинг серрайиб турганини кўриб. Ноилож ечиниш хонаси томон ўтди. Ювиниб-тараниб бўлишгач, Оқтепалик Сулаймон эшонникига бирровга киришди.

— Эшон бува, йигитчани дуо қилинг, бизга шогирд тушди, — деди тоғаси. Эшон бува узоқ дуо қилди. Алимардон битта сўзни яхши эслаб қолди. "Арининг ҳунари, болам, сенга ибрат бўлсин!" Бу нима дегани эди? У тушунмади. Ҳали тушунолмасди ҳам.

Мирзо ошпаз анчайин нозиктаъб, покиза одам. Ҳар бир ишни ниҳоятда жиддий ҳолатда, эринмасдан, зорланмасдан бажаради. Алимардонни бир қадам ҳам ёнидан силжитмайди. "Буни бундай бажарадилар, уни бундай!" деб ошпазликдан илк сабоқлар бера бошлади. Кашничнинг баргини битталаб ювади, денг, хамирни тарозида тортаётганда, грами грамига тўғри келмагунча тинчимайди ёки мева-чева тўғрамоқчи бўлса, қўлини қайта ювиб келади. Уф-ф-ф! Биров кўриб ўтирибдими, билиб ўтирибдими?! Кашнични бирваракайига сувга чайиб олса, нима бўпти?! Битталаб баргини тозалаш шартми?! "Яратганнинг бандаларига тоза хизмат қилиш керак, жиян!" деган гапни ботбот такрорлаганларини айтмайсизми яна! Уф-ф, одам ҳам шунча содда бўладими?!

Тоғасини ҳар куни турли жойларга олиб кетишарди. Бир куни уни ҳам ўзига шерик қилди. Бешик тўйи экан. Тушликда икки соат роса тер тўкишди. Ош, шўрва пиширилиб, беш-олти хил яхна егулик, шакароб тайёрланди. Қайтаётган чоғларида тўй эгаси тоғасига бир чопон, бир кўйлак, яна аллақанча пул берди. "Икки соатда тоғам шунча пул ишладилар!" деб ўйлади у, юрагининг бир четида нимадир ўрмалади.

Мирзо ошпаз йўлда, Алимардоннинг уйи яқинида машинани тўхтатиб, пулни тенг бўлиб, чопонни ҳам жиянга тортиқ этди. Турган гапки, жиян ҳасад қилганидан бироз уялди. Аввал ўзини, сўнг юрагининг тубида ўрмалаган "чаён"ини бўралаб сўкди ҳам. Лекин шундан сўнг хаёлида пул ва чопон айланадиган бўлиб қолдики, энди ичини чаён эмас, ит тирнай бошлади.

Имони суст одамнинг кўнглида шайтон бўлади, лекин унинг фаросати етмагунча буни на тан олади, на ҳис этади. Алимардон ҳам ўша дамларда шу алфозда эди. Бир куни у кўкатларни битталаб ювишга эринди ва "тоғам билиб ўтирибдими" дея овқатга тўғраб юборди. Устозни алдайман деган шогирд доимо чув тушади. Нимаям бўлиб, тоға ошхонага кириб қолса бўладими ўшанда. "Қани, жиян, овқатингнинг тузини кўрай" деб қошиқни ботирганда, қоп-қора чивин манаман деб чиқса бўладими! Ана, урди худо! Тоғанинг дўнг пешонаси тиришиб, кўзлари олайиб: "Тавба, тавба! Ё худо, гуноҳимни кечир!" дея юз бора тавалло қилди-ёв! Жиян эса: "Шунга шунчами?!" деб бир чеккада шафтоли қоқидай тиришиб турди. Тоға бўлса, бошини ушлади. "Мен нима гуноҳ қилдим, нима гуноҳ қилдим" деб тиззаларига урди, кўзлари ёшланиб, юзи қозон куядай қорайди.

Битта чивинга шунчами, деб Алимардон ҳайрон. Ресторанда овқатдан пашша чиқса, шунчалик куйинишмайди. Тоғаси бўлса, битта чивинни деб беш йил умрини қисқартиряпти. Шу ҳам иш бўлди-ю!

Мирзо ошпаз "Ҳай, аттанг!" дегандек бошини сарак-сарак қилди ва жиянининг елкасига қоқиб:

— Ошпазлик осон касб эмас! — деди маъюс оҳангда.

Жиян ялт этиб қаради, қаради-ю, қиш совуғини ҳис этиб, эти жунжикди. Кўз олдида отаси гавдаланаркан, уялганча ерга боқди, сўнг катта гуноҳ қилган кимсадек қимтиниб, тортиниб: "Кечиринг мени, тоға, кечиринг!" деди.

Индини тоға уни қўшни қишлоққа, Мардон ошпазнинг уйига иш ўрганишга ташлаб қайтди. Ошпазнинг яшаши бинойидек, иккита енгил машинаси, ҳатто икки оти ҳам бор. Болалари эса бир-биридан ақлли, одобли. Жиян "Қанийди мен ҳам шундай бахтли инсон бўлсайдим" деб унга ҳавас қилди ва "Тоғам мени ундан ўрнак олсин, деб юборганлар шекилли" деган ўйга борди.

Кунларнинг бирида Мардон ошпаз унга атаб дастурхон тузади, қўлинг ўргилсин паловхонтўрани еб, қорин тўйдириб, устидан аччиқ чойни босиб-босиб ичишгач, "Арилар ҳаёти" деган филмни томоша қилишди.

Арилар!

Арилар — бир дунё сир, бир дунё жумбоқ.

Кенг дала. Баҳор. Гуллаган дарахтлар ёнида асалари қутилари терилган. Ғуж-ғуж ари. Бири кириб, бири чиқмоқда. Бол йиғиш пайти.

Уяси олдида иккита қоровул. Ичкари кирмоқчи бўлган ариларни бирбир ҳидлаб кўрмоқда. Уя олдига келган катта арини биринчи қоровул ҳидлаб кўриб, иккинчисига: "Сен ҳам ҳидлаб кўр!" дегандек имо қилди. Иккинчи қоровул катта арини ҳидлаб кўргач, қанотларини ёзиб ғўнғиллади. Гўё тоза эмас, дегандек. Биринчи қоровул шу заҳоти катта арининг бошини шарт узиб ташлади.

Пахта гулли пиёлани дастурхонга қўйган Мардон ошпаз: "Яхшиямки, ари эмассан, жиян! " — деди кинoя билан.

Алимардон мушт еган кишидек бошини ушлади, кўз олдида ўша чивин жонланди. "Тоғам бу кишига айтган эканлар-да" деб ўйладию ичидан зил кетди.

Алимардон жойида ўнғайсизланди. Ошпазларнинг қалбини билмас экан у. Ношуд, ношуд!

Шу воқеанинг эртаси Мирзо ошпаз машинаси билан келиб уни олиб кетди.

Қурбон ҳайити кунлари қўша-қўша қозон қайнатишиб, бош қашишга вақтлари бўлмади. Ҳайит эртаси эса тўрт жойга хизматга бордилар. Бир ерда Мирзо ошпазнинг қайсарлиги тутди. Уй эгаси жуда димоғдор, олифта бир киши экан. Оғзидан арoқ ҳиди гупиллаб уриб турарди. Тоға: "Бошқа ошпаз чақиринг!" деб ашқол-дашқолларини йиғиштирса бўладими!

Уй эгаси: "Ҳов, нимага бурнингни кўтараяпсан! — деди қўлини пахса қилиб. — Бўлсанг, Мирзо ошпаз бўлибсан-да!"

Тоғаси қўлини кўксига қўйди: "Кечиринг, ука! Мен сизга хизмат қилолмайман!"

"Бор, бор! — деб жеркиб ташлади уй эгаси. — Кўзингни ёғ босиб қолибди, кўрамиз ҳали!"

Жиян қизарди, бўзарди, бироз хижолат чекди ҳам, ҳатто тоғани ноҳақ, деб билди. Аммо орадан уч кун ўтиб, гап чиқди. Ўша кимса қўли эгри киши экан. Тоға буни билгач, унинг ошини пиширишни истамаган...

Алимардон ҳарф таниб, кўзи очилган ўқувчидек оламга ўзгача назар билан қарай бошлади. Чивин ва ари воқеаси унинг хаёлини банд этиб, фикрларини пардек тўзғитиб, тамом бошқа оламга етаклаган эди.

Тоға олтмиш ёшга кирди. Тўрт ўғли уйларини таъмирдан чиқариб, элга ош берди. Шаҳарнинг обрўли кишилари, таниқли хонандалар меҳмонга келишди. Таниш-билишлар, қадрдонлар табрик сўзлари айтишди. Совға-саломларни айтмайсизми? Таърифласанг, бир достон бўлади. Билган билди, билмаган: "Қайсидир каттакон ош беряпти!" деб ўйлади.

Алимардон ич-ичидан тоғасига ҳавас билан боқди. "Қачон мен ҳам шу даражага етаман", деб ўксинди ҳам.

Тоға эса...қўллари кўксида, кўзларида севинч ёшлари, ҳар гапнинг бирида "Шунчалик бўлади, деб ўйламагандим, нари борса, беш-олти улфатим келса керак, деган хаёлда эдим", дер эди бошини қимирлатиб.

Ўшандан буён икки йил ўтди.

Мана энди, тоға Алимардонни ўзи билан бирга олиб келди. Унинг ишончини оқлаши керак. Ҳа, ҳа, оқлаши, чинакамига оқлаши керак. "Сизга ишонаман!" — Бу шунчаки ҳурмат учун айтилган сўз эмас.

Дераза ойнасида осилиб турган сумалакдан бири узилиб ерга тушди. Тарс этган товуш итнинг ўтакасини ёрди, шекилли, ғингшиб нари кетди. Бироздан сўнг майин овозда ҳурди ва остонада қадам товушлари, ғўнғир-ғўнғир овозлар эшитилди.

— Қорин ҳам роса очқади! — деди кимдир ўктам овозда.

— Овқатнинг ёқимли ҳидини қаранг! — деди яна кимдир.

Алимардоннинг юраги дук-дук урди. Шу чоққача чап кўксида юраги борлигини билмаган экан. Ҳаяжонланяпти. Нега ҳаяжонланмасин, бугун биринчи синов! Тоғасига ёқса, қанчалик қувонарди-я!

Ҳаял ўтмай овқат сузилди: биринчига — шўрва, иккинчига — палов. У меҳмонхона деразасидан стол атрофида ўтирганларни томоша қилиб турди. Улар шўрвани бир зумда ичиб бўлишди, тўрда ўтирган гавдали киши "Ошпазни мақтаганларингча бор экан, худо раҳматли онам шунақа мазали шўрва тайёрлардилар!" деди. Бу гапни тоға ҳам эшитди ва жиянга қараб, "зўр" дегандек, бош бармоғини кўрсатди. Паловни чинни косаларда озроқ-озроқ сузган эдилар, яна сўрашди. Тоғанинг кайфияти кўтарилиб "Бунақасини биринчи кўришим!", деди ва жиянга қараб жилмайди: "Бошланиши ёмон эмас!". Алимардон шундай суюнди, шундай суюндики, қўяверасиз.

Ярим соатдан сўнг басавлат бир киши ташқарига чиқиб, тамаки тутатди ва бироздан сўнг тоғасини чақиртирди. Тоға иситмаси баланд бўлса-да, ўзини тетик тутиб, унинг олдига чиқди.

— Овқатни жуда яхши тайёрлабсиз, раҳмат сизга! — деди у.

Мирзо ошпаз қўлини кўксига қўйиб:

— Бунинг учун шогирдимга раҳмат денг, — деди фахр билан.

— Шогирдингиз?

— Ҳа, шогирдим. Овқатимиз сизларга ёққан бўлса миннатдорман.

Алимардон дераза ёнида турар ва мақтовлардан боши осмонга етгудек эди. У тўйиб-тўйиб, енгил нафас олди. Тоза ҳаво ичакларини гўёки мумиёдек юмшоқ силаб ўтди. Ҳузур қилди. Ҳали умрида бундай ором олмаган эди гўё.

Кимдир унинг тирсагидан тутди:

— Овқатингиз менга ҳам ёқди! Умримда бунақа роҳатланиб овқатланган эмасдим!

Алимардон узун бўйли, мовий халат кийган, оқ юзли кишига кулиб қаради:

— Ош бўлсин, ака!

— Яқинда уйимга меҳмон чақирмоқчиман. Ўзингиз хизмат қиласиз-да, ука!

Алимардоннинг юраги яна дукиллаб урди. Беихтиёр киприкларига ёш илашди. Беш йилдан буён кутгани шу эмасмиди? Беш йилдан буён орзу қилгани шу бир оғиз сўз эди-ку! Кечагина мени ҳам қачон одамлар тўйга, давраларга хизматга чақиришар экан, деган орзу билан ич-ичидан илтижо қилмаганмиди?!

Қуёш осмонда чарақлар, атроф бағоят сўлим, узоқлардан эшитилаётган какликларнинг овози айни дамда унга ёқимли куйдек хуш ёқмоқда эди. "Бугун жуда чиройли кун бўлди", дея суюнди у. Ичида эса "Одамга айланганинг муборак!" деган ғалати овоз янгради. Ғалати овоз. Одамнинг қалбида одам яшайдими?

Мирзо ошпаз ҳароратли қўллари билан уни иссиқ бағрига босди:

— Яша, жиян! Сендан хурсандман!

ҚОШУ КЎЗИМСАН, ЮРТИМ!

Биз ҳаммамиз шу дашту далалар қўйнида, ўркач-ўркач қир-адирлар бағрида катта бўлганмиз. Бойчечаклар саломи, бинафшалар мўъжизасидан умримизга ранг ва ҳайратлар олиб, ғўза кўчатию буғдой майсаси билан бирга бўй чўзганмиз. Бобо қўшиқдай ястаниб ётган Боботоғимиз — бобо маконимиз жамийки ҳикматларини дилларимизга жойлаб, бизни кенг ва бесарҳад дунёга узатди.

Бундан йигирма йиллар аввал Сариосиё аэропортидан хоразмлик шоир акамиз билан Тошкентга парвоз этганимизда, пастдаги кенгликлар, қирадирлар тоғларга қараб кўнгли тошиб кетган оғамиз бундоқ деганди:

— Э, бу дашту қирлар, бу тоғлар ҳали бир кун тилга киради. Қара, бу кенгликлар ўз қўшиқчисини кутиб ётибди!

Ўшандан буён бу диёрга қанча қалдирғочлар келиб кетдилар. Қанча турналар баҳор олиб келдилар. Неча-неча кузаклар бу қир-адирларга зарҳал-заъфароний чопонлар кийгизиб ўтдилар.

Куйчи эса аллақачон туғилган эди. Алмат бува билан Мастон момонинг тўнғич орзу-умиди, катта хонадоннинг бош ўғлони, Сурхон деган қадим тупроғининг ўз оҳанги бўлиб камол топаётганди бу куйчи.

Олмадайин сўлған-ай менинг тарзим бор,
Яратгандан олар-ай жондан қарзим бор.
Чўлу биёбондан-ай келган фарзандим-ай,
Болам тўхта, сенга-ай айтар арзим бор.

Маҳмуд Номозовнинг барча дашт болалари янглиғ "энагаси тунда ою кундузи қуёш" эди. У ҳам қўй боқиб, пода ҳайдаб катта бўлди. Ўт ташиб, сомон янчиб ўсди. Унинг овози шу кенгликларда вояга етди, қувваи ҳофизаси Боботоғу Ҳисор тизмаларига, қоялару чўққиларга бўйлашиб улғайди. Найсон ёмғирлари бу овозни оқ ювиб-оқ тараб ўстирдилар. Ястаниб, ёйилиб эсгувчи воҳа шамоллари унга қанот бахш этдилар. Сурхоннинг ёмғир ювган тиниқ, мусаффо осмонлари қадду бастига кўзгу тутиб тарбия қилдилар.

Илк мусиқий тарбияни, куйчилик сабоғини ўзи туғилиб ўсган қишлоғида устози Абдусаттор Жўраевдан олди. Шу беминнат муаллимнинг йўл-йўриқларию панд-насиҳатлари, сидқидилдан кўрсатган хайрихоҳлигию самимий ғамхўрликлари туфайли анча-мунча "мулло" бўлди. Ўзбек эстрада қўшиқчилиги аллақачонлар шаклланиб бўлган мактаб, устоз санъаткорлар кўчатлар эккан сўлмас-сарғаймас бу санъат гулшанига Маҳмуд Номозов ўз юрти, туғилиб ўсган Сурхон воҳасининг овози, дашту далаларининг оҳангию, кенгликлар, қир-адирларнинг ҳали айтилмаган наволари билан кириб келди. Ва бу янги овоз дарҳол кўпчиликнинг эътиборини қозонди. Айнан янгилиги, бетакрорлиги учун ҳам катта саҳнада айтган илк қўшиғи билан эстрада қўшиқлари республика кўрик-танловининг ғолиби бўлди. Устоз санъаткорларнинг дуосини олди.

Сибизғамни синдирди-я бу қизлар,
Кўзгинамни тиндирди-я бу қизлар.

Оталари тўйга ҳали кўнмасдан,
Қўй боқишга кўндирди-я бу қизлар.
(Ҳол Муҳаммад Ҳасан шеъри)

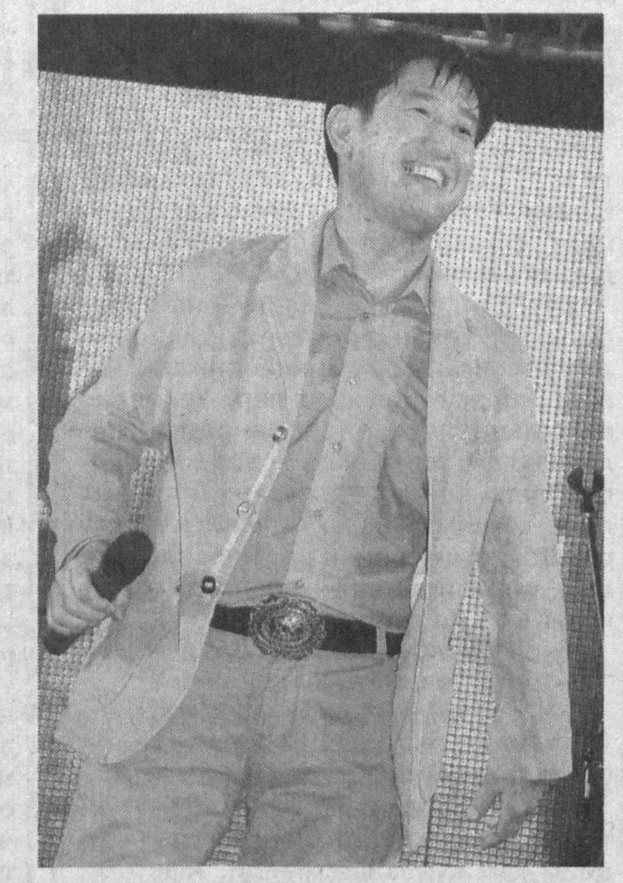

— Ўв, оғам-а, — деган эди Шоберди бахши бир гурунгда, — Қўнғирот элининг ўзида қирқдан зиёд қадимдан қоған куйи бор. Бул қирқ куйнинг қирқ биқинидан қирқ минг наъмаю қирқ минг оҳанги чиқариш мумкин.

Маҳмуд Номозов шу қирқ минг наъмаю қирқ минг оҳангнинг ичидан чиқиб келган хонанда. У шеърни, шеъриятни ғоят нозик тушунади. Адабиётдан, халқ оғзаки ижодиётидан хабардорлик санъаткор учун катта фазилат. Сўзни, шеърни англаб, дилдан ҳис қилиб айтиш қўшиқнинг даражасини кўтаради, унинг қадрини оширади. Кўпчилик пешқадам шоирларимиз билан доимий ҳамкорликда ижод қилиб келаётган Маҳмуднинг мувaффақияти ҳам шунда. Бир пайтлар раҳматли Муҳаммад Юсуф келиб ҳаяжон билан: "Сурхондан бир ашулачи бола келибди, бахшиёна айтаркан, зўр айтаркан, ҳали кўрасиз, шу бола катта ҳофиз бўлиб кетади", деганида башорат қилган экан. Бу йиллар давомида Маҳмуд янги ва янги, хилма-хил ва жозиб қўшиқлари билан эл санъаткорига айланди.

У айтаётган қўшиқ оҳанглари қадим Бактрия тепаликлари қаъридан келаётгандай мозиёна ва қадимона янграйди. Баъзан Тўполондарё мавжлари янглиғ кўнгил торингизга хушжаранглар беради. Гоҳида Бойсун тоғлари билан бўйлашиб кетса, гоҳо кўпкаридаги бедов отларнинг бўронли йўлларини эслатади. Товуш сеҳридан сиз ҳам осмонларга кўтарилиб, кенгликлару қирларда чарх урасиз, гоҳо хурсанд бўлсангиз, гоҳида маъюс тортиб қоласиз. Чанқовуз ингроғи олис асрлар адоғидан таралаётгандек дилни тирнайди. Дўмбирада янграётган кўҳна саҳройи куйлар қадрдон чўлу биёбонлар сари олиб кетади. Бу биёбонлардан ҳозир Алпомиш полвон чиқиб келадигандай, кўнгил соғинч ва орзиқишларга тўлиб кетади. Тоғу тошларнинг ҳам дили, юраги бор, улар сув бўлади, сел бўлиб оқади.

Эътироф

Куй билан шеър мутаносиб келиши, айнан шу куй шу шеър учун ва айнан шу шеър шу куй учун яралганини ҳофизнинг "Дил оғриғи", "Ёлғон, ёлғон-а", "Гулпари", "Тоғ бошида туман сурув", "Истасанг гар", "Махфират", "Ёр-ёр", "Гул бўлиб, райҳон бўлиб", "Онажоним", "Армон", "Қишлоғим", "Бобожонимнинг юрти", "Ёр-ёр" сингари кўплаб қўшиқларини тинглаб, дилдан қониқиш ҳосил қилиш мумкин.

Кейинги ўн йиллик давр санъаткор ҳаёти ва ижодининг юксалиш йиллари бўлди. Унинг концертлари, қўшиқ албомларининг номланиши ҳам умр паллалари, қалб ва руҳ фаслларини эслатади: "Дил фасли", "Она юрт оҳанглари", "Саратонда соябонинг бўлайин", "Ёшлик билан учрашув", "Соғинч", "Нигоҳ", "Куз сонатаси". Булар — шунчаки чиройли сўзлар эмас, санъаткорнинг дард ва соғинч йўли, тирикликка ошуфталик, санъатга волаю шайдолик йўлида чеккан меҳнату заҳматлари, орзу-ниятларининг ҳам номларидир.

Унинг санъати том маънода Истиқлол йилларида шаклланди. Куртак эди — барг ёзди, полапон эди — кенг қанот ёйиб, баланд-баланд парвозларга мушарраф бўлди. Юртнинг катта-катта тўю байрамлари, куй ва қўшиқ анжуманларида унинг ўз ўрни бор. Чамалаб қарасангиз, одамзод умрини ердан осмонларга қадар, уфқдан худди уфқларгача тасаввур этиш мумкиндир. Бироқ куй ва қўшиқ сарҳад билмайди. Қўшиқнинг ватани – кўнгил, яшагувчи манзилу макони борлиқ олам, эл-улуснинг қалби. Одамлар ҳаётига, тириклигию маънавий турмушига файз бағишлагувчи санъаткорлар доим эл ардоғида бўладилар. Маҳмуд Номозов дилкаш қўшиқларида она юрт оҳангларини достон қилди, санъатимиз даргоҳига ўз тупроғининг туғишган наволари билан кириб келди.

Бобожонимнинг юрти-ей,
Отажонимнинг юрти-ей,
Болажонимнинг юрти-ей.
Кўксимни тоғ қилиб юрдим-ей,
Болталар кесмаган муртим-ей.

Онажонимсан сен ўзинг,
Қошу кўзимсан, юртим-ей!

Сирожиддин САЙЙИД

Миллий мусиқа мероси

"ХОРАЗМ ТАНБУР ЧИЗИҒИ"

XIX аср ўзбек маданиятида алоҳида ўрин тутган алломалардан бири Комил Хоразмий фаолият доираси ниҳоятда кенг ижод соҳиби бўлган. Унинг шоир сифатидаги ижоди ҳақида адабиётшунос олимлар махсус илмий тадқиқотлар яратишган, шеърлари тўпланиб, бир неча бор нашр этилган. Мўътабар манбаларда Комил Хоразмий авваламбор, ўнлаб созанда ва гўяндаларнинг устози, мусиқашунос ва бастакор, «Хоразм танбур чизиғи»нинг яратувчиси сифатида таърифу тавсиф этилса-да, унинг мазкур асари халққа етказилган эмасди. Шу маънода, мустақиллик шарофати билан, бастакорнинг «Хоразм танбур чизиғи» асари мўътабар манбалар асосида тадқиқот, матн табдилотлари билан нашр этилиши («Хоразм танбур чизиғи» (тадқиқот, матн, табдилот), Т.: Мусиқа, 2010) маънавий ҳаётимизда катта воқеа бўлди.

Алоҳида қайд этиш жоизки, Юртбошимиз Ислом Каримовнинг айнан ана шу китоб қўлёзмасига эътибори туфайли мазкур нашр майдонга келди. Гап шундаки, қўлёзма меҳнат фахрийси Ҳофиз Олланазаров қўлида сақланган бўлиб, у асарнинг оддий бир китоб эмас, балки ноёб манба сифатида катта аҳамиятга молик эканини назарда тутиб, Ўзбекистон Президентига мактуб билан мурожаат этади. Ўз навбатида мамлакатимиз раҳбари жавоб мактуби йўллаб, китобни Ўзбекистон давлат консерваториясига тақдим этишни таклиф этадилар. Ҳозирда ушбу олий ўқув даргоҳи музейида сақланаётган бу қўлёзма ўтган саккиз йил мобайнида атрофлича ўрганилди ва тадқиқ этилди. Ва, билҳосил, ҳозир қўлимиздаги мавжуд илмий нашр майдонга келди.

Эътиборли жиҳати Хоразмда қадимдан мусиқа санъатига катта ихлос ва эътибор билан қаралган, ҳатто мусиқа анжуманлари учун «Хон кўшки» саройи, махсус боғлар, «Қибла Тозабоғ» барпо этилган, боғ ичига қурилган саройнинг катта айвони саҳнида мусиқа, айниқса мақом, китобхонлик анжуманлари мунтазам ўтказиб турилган. Бундай мусиқа анжуманларининг махсус тартиб-қоидалари ишлаб чиқилган.

Хоразмда мусиқа ва мусиқашунослик тарихи, тадқиқотчилар таъкидлаганларидек, Ниёзжон Хўжа фаолияти билан бошланиб, Комил Хоразмий уни юқори босқичга кўтаради. Йигитлик чоғидаёқ фузало ва шуаро эътиборини қозонган Комил ҳақида Огаҳий «Гулшани давлат» асарида қуйидагиларни ёзади: «Наврас фикр ва тоза табъ шуародин, фазл ва ҳунар аҳли орасинда мумтоз Паҳлавон Ниёзким, фозиллар гуруҳи ичра тахаллуси Комилдир».

У ёшлигидаёқ шоир, хушовоз хонанда, танбур, ғижжак, чанг созларида маҳорат соҳиби сифатида шуҳрат қозонди, муттасил мусиқа илми билан шуғулланди: Абу Наср Форобий, Абу Али Ибн Сино, Сайфиддин ал-Урмавий, Алишер Навоий, Абдураҳмон Жомий, Камолиддин Биноий, Нажмиддин Кавкабий, Дарвеш Али Чангий, Абдуқодир Мароғий каби буюк мусиқашуносларнинг асарларини, ўнлаб баёзларни чуқур ўрганди.

Мақом — бадиий тафаккурнинг олий шаклидир. Уни мусиқа, шеър ва баъзан рақсларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Шу маънода, гўзал шеър мусиқани яратганидек, гўзал мусиқа асари шеърни яратади: бу икки нафис санъат эгизакдек ривож топади. Комил Хоразмий бу санъатларнинг билимдони сифатида Хоразмнинг Олти ярим мақомини ривожлантириб, «Рост» мақоми йўлларида «Пешрави Феруз», «Мураббаи Комил» куйларини яратиб, нафис сўзлар билан музайян этади. Комил Хоразмий маънавиятимиз тарихига Олти ярим мақомнинг «Танбур чизиғи» номини олган нота тизимини яратувчи аллома сифатида кирди.

У турли сабаблар билан уч марта Петербург, Москва шаҳарларига борган. Рус мусиқаси ва уни ноталаштириш тизими билан қизиққан. Комил Хоразмийнинг мусиқашунос ва бастакор сифатида шаклланиши, Хоразм мақомларини қоғозга тушириш учун олиб борган изланишлари рус мусиқа маданияти билан бевосита танишувдан анча илгари бошланган. Европа мусиқаси ва унинг нотаси қанчалик мукаммал бўлмасин, унда ўзбек мақомларидаги чорак, нимчорак парда товушларини, айниқса, қалбларни ларзага солувчи нолалар ва қочиримларни бериш амри маҳол эди.

Тасаввур қилинг: улуғ санъаткор Турғун Алиматовнинг сато ва танбурда ижро этган асарларини бутун таровати-бадиияти билан ҳозирги жорий Европа нотасида бериш мумкинми!? Бу ҳолни Комил Хоразмий жуда яхши билган. Шунинг учун ҳам, «Хоразм танбур чизиғи» асарининг яратилишида ташқи таъсирдан кўра ўзбек мусиқа санъати ва асбобларининг хос хусусиятлари муаллиф диққат-эътиборида бўлган. Аммо бу улкан иш авж палласига кўтарилганда Комил Хоразмийнинг соғлиғи ёмонлашади. Шунда у "Хоразм танбур чизиғи" асарини давом эттиришдек улкан, масъулиятли ишни тўла ишонч билан катта ўғли Муҳаммад Расулга топширади. У отасининг шеърият, мусиқа, ҳуснихат соҳасидаги илмини тўла эгаллаган, «Мирзо» тахаллуси билан «соҳиби девон» шоир даражасида эътироф этилган, ўнлаб шоиру созандалар, гўяндалар, хаттотларни тарбиялаб етиштирган. «Хоразм танбур чизиғи» асари яратилишига бу жараённинг кейинги йигирма йиллик босқичида Расул Мирзо бошчилигида ўша даврда Хоразм хонлигида маълум ва машҳур бўлган ҳамма санъат арбоблари ўзларининг ҳиссаларини қўшадилар. Хусусан, Муҳаммад Раҳимхон Феруз, Муҳаммад Расул Мирзо, Худойберган Муҳркан, Муҳаммад Юсуфбек Баёний, Қаландар Дўнмас, Матёқиб Харрот, Матюсуф Харрот, Комил Девонийнинг мусиқий ижоди «Хоразм танбур чизиғи»нинг дунёга келишига маънавий замин бўлган. Маънавиятимиз тарихида муайян ҳодиса бўлган мазкур мумтоз асар шу тариқа вужудга келган.

Мазкур асарни нашрга тайёрловчи ва тадқиқот муаллифлари Отаназар Матёқубов, Рустам Болтаев, Ҳамидулла Аминов илмий изланишларида Ниёзжон Хўжа фаолиятини бирламчи манбалар асосида ёритишга катта эътибор беришган. Шу билан бирга, рус мусиқашунос олимлари В.А.Успенский, Е.Е.Романовская, В.М.Беляев тадқиқотлари ҳам уларнинг диққат марказида турган. Шунингдек, турли йилларда «Хоразм танбур чизиғи» асарини ўрганган, баъзи мақом шўъбаларини нашрга тайёрлашга ҳисса қўшган профессор Илёс Акбаров, Абдушариф Отажонов ишларига ҳам алоҳида эътибор қаратишган.

Мажмуадан ўрин олган Комил, Феруз каби шоирларнинг кўплаб шеърлари шўролар даврида нашр этилган тўпламларга киритилган эмасди. Демак, Хоразм шоирлари асарларининг янги нашрларини тайёрлашда ушбу мажмуадан бирламчи манба сифатида истифода этиш мақсадга мувофиқ.

Ҳозир мазкур асарнинг давлат ва шахсий кутубхоналарда йигирмага яқин нусхаси мавжуд. Улар орасида Комил Девоний томонидан амалга оширилган қўлёзма энг мукаммал деб топилган. Бу таянч нусхани 18 та қўлёзма билан қиёсий ўрганиб чиққан тадқиқотчилар матншунослик ва манбашунослик бўйича ҳам тадқиқот олиб боришган. Натижада мусиқий ҳаётимиз учун катта воқеа бўлган ноёб асар ўз ворисларининг ҳам маънавий мулкига айланди.

Улуғбек ДОЛИМОВ,
Шуҳрат РИЗАЕВ

Ҳар қандай санъат асарининг асл мухлиси — бу томошабин. Аксарият санъаткорлар "халқимиз, мухлисларимиз учун" деган сўзларни бежиз тилга олишмайди. Ҳар қандай ижод намунаси томошабин эътиборини қозонган тақдирдагина ҳақиқий санъат асари сифатида тан олинади. Демак, томошабин ва мухлислар савияси кўп жиҳатдан санъат асарининг қимматини белгилаб берувчи омилдир.

ТАЛАБГА ЯРАША ТАКЛИФ

Шахсий мулоҳаза

Кейинги йилларда юртимизда турли хонандалар иштирокида ташкил этилаётган концерт дастурларининг салмоғи анча ошди. Эндиликда "Bonee M.", "Modern Talking", Энрике Иглесиас, Дима Билан каби жаҳон эстрада юлдузларининг концерт бериши одатий ҳолга айланиб қолди. Йилдан-йилга концерт ўтказиш шакллари ҳам ўзгариб, шоу-концертлар кўпроқ урф бўлмоқда.

Июн ойида Чирчиқ шаҳридаги "Олмос" стадионида халқимиз суйган хонанда Озодбек Назарбеков концерт берди. Концертга минглаб томошабинлар йиғилди. Қизиғи шундаки, стадионда ўриндиқлар бўлишига қарамай, мухлислар бутун концертни тик оёқда ўтказишди. Машҳур хонанда ортидан эргашган одамлар оқими денгиз тўлқини мисол стадионнинг у бетида бу бетига кўчиб юрди. Томошабинлар тинимсиз равишда О.Назарбековга хатлар ва қандайдир буюмлар узатиб туришди. Кўзларига ишонмаган баъзи мухлислар эса қўшиқчини ушлаб ҳам кўришарди. Ўйингоҳга йиғилганлар шаштини ёғиб ўтган ёмғир ҳам пасайтира олмади.

Юқоридаги ҳолатларни кузата туриб беихтиёр савол берасан: шунча одам стадионга нима мақсадда ташриф буюрди? Қўшиқ тинглаш учунми ёки машҳур хонандани томоша қилиш учунми? Аслида концерт томошаси — ижтимоий аҳамиятга эга бўлган муҳим маданий-маърифий тадбир. Бу эса концерт ўтказиш жараёнида маълум қонун-қоидалар мавжудлигини англатади. Мазкур қонун-қоидаларнинг асосий қисми томошабиннинг ахлоқий-эстетик савияси, томоша маданияти билан бевосита боғлиқ.

Одатда ҳар бир маданиятли одам концертга қўшиқ тинглаб, ҳордиқ чиқариш учун ташриф буюради. Маданиятли томошабин ижод намунасига бўлган муносабатини қарсак ёки "Балли!! Офарин!!" каби сўзлар орқали намойиш қилади. Ҳуштакбозлик ва турли хил ҳайқириқлар одобсизликка киради.

Бизда эса мухлислар хонандага янада яқинроқ бўлиш истагида ҳатто саҳнага ҳам чиқиб кетишади. Кўпгина томошабинлар санъаткорга гул бериш билан кифояланмай, улар билан янада яқинлашишга, бирга суратга тушишга ҳаракат қилишади. Эҳтимол, бу уларнинг назарида ҳурмат белгисидир. Бироқ ҳамма нарсанинг чегараси бўлганидек, томошабин бўлишнинг ҳам ўз талаблари мавжуд.

Нима учундир аксарият томошабинларимиз концерт вақтида олдинги ўриндиқдан жой эгаллашга аҳамият беришади. Гўёки биринчи қаторда ўтириш обрў саналармиш. Фикримча, ҳақиқий томошабин учун концертни қайси ўриндиқдан кузатишнинг фарқи йўқ. Энг муҳими, ижод намунасидан завқ ола билишдир. Олдинги қаторда ўтирган одам бошқалардан кўра кўпроқ завқ олади, деб ўйлаган хато қилади.

Баҳор ойида муҳташам "Истиқлол" саройида жаҳон эстрадаси юлдузи Томас Андерсоннинг концерти бўлиб ўтди. Кутилганидек, концертга минглаб томошабинлар ташриф буюришди. Ҳар доимгидек мухлисларнинг кўпчилиги рақсга тушиб, саҳна ёнига йиғила бошлашди. Томошабинлар нима сабабдан концерт залида рақсга тушганча уни қуршаб олаётганликларини тушунмаган Томас Андерсон аввалига ҳадиксираганча саҳна ичкарисига интилди. Орадан бироз вақт ўтгандан сўнг машҳур хонанда бу одатий ҳолат эканлигини тушуниб етди шекилли, саҳна четига келиб, томошабинлар узатаётган гулдасталарни йиғиб ола бошлади.

Айрим томошабинларнинг концертга гўдакларни ҳам эргаштириб келаётганини кўриб ҳайратга тушасан. Бунинг устига, кўпгина мухлислар томоша вақтида уяли алоқа телефонлари, фотоаппарат ва видеокамералардан бемалол фойдаланишади. Аслида концерт биносида бу каби буюмлардан фойдаланиш ман этилган. Томошабинларнинг концерт залига озиқ-овқат, ичимлик олиб кираётгани ҳаммасидан ўтиб тушади. Ваҳоланки, Англия, Франция, Испания, Италия каби давлатларда томоша вақтида фотоаппарат ёки телефондан фойдаланиш жарима билан жазоланади. Ҳанузгача Европадаги кўпгина концерт залларида махсус кийим-бошга эга бўлмаган томошабинларни ичкарига киритишмайди. Бу нафақат мажбурият, балки ҳар бир томошабинга хос одоб-ахлоқ меъёри ҳисобланади.

Тўғри, машҳур хонандалар иштирокида ўтувчи концертлар пайтида эҳтирослар жунбушга келишини тушунса бўлар. Бироқ оддий қилиб айтганда, бундай ҳолат бизнинг анъаналаримизга тўғри келмайди. Марҳум санъаткорларга бағишлаб ўтказаётган хотира концертларимизда томошабинларнинг рақсга тушишини қандай изоҳлаш мумкин?!

Қарс икки қўлдан чиқади, деганларидек, кўп ҳолларда тартибсизликларнинг юзага келишига санъаткорларнинг ўзи ҳам сабабчи бўлади. Улар кўпинча томошабинни жонлантириш мақсадида ортиқча ҳатти-ҳаракатларга эрк беришади. Тўғри, томоша пайтида қўшиқчининг мухлислар билан мулоқотга киришиши ман этилмаган. Шунга қарамай, бундай мулоқотлардан томоша пайтида фойдаланмасликка санъаткорнинг ўзи ҳаракат қилиши зарур. Одатда тажрибали продюссерлар мухлис ва хонанда ўртасида махсус учрашувлар уюштиришади. Ана шундай тадбирларда севимли санъаткорингиз билан исталганча суръатга тушишингиз ҳам, совғалар беришингиз ҳам мумкин. Афсуски, кўпгина хонандаларимиз бундай мулоқот усулларига у қадар аҳамият беришмайди.

Илгарилари ҳам таъкидланганидек, бугун томошабин маданияти долзарб масалалардан. Баъзи ҳолатларда тартибсизликларни ҳал қилишда ички ишлар вакили иштирок этишига тўғри келаётгани барчанинг кўнглини хира қилади, албатта. Таниқли хонандалар иштирокидаги концертлар вақтида юз берувчи машмашалар ҳаммани ўйлантириши, ташвишга солиши зарур. Концертларимизда вужудга келаётган муаммоларнинг сабаблари томошабин маданиятига ҳам боғлиқ экан, бу масалани концерт бошловчилари орқали ҳам меъёрга солиш мумкинлигидан кўз юммаслигимиз керак. Эҳтимолки, бу ўринда бошловчи — томошабин билан хонанда ўртасидаги кўприк вазифасини бажарувчи сўзга бийрон, баъзан анчайин "чучуктил" сухандонлар маданияти ҳақида ҳам сўз юритиш жоиздир.

Азиз ИМОМОВ,
Санъат институти талабаси

МАДАНИЙ ҲАЁТ

С.Хўжаниёзов номидаги Нукус ёш томошабинлар театрида "Баркамол авлод йили" Давлат дастури доирасида истиқлол байрамига бағишланган кўрик-танлов бўлиб ўтди.

Унда барча шаҳар ва туман маданият ва спорт ишлари бўлимларининг бадиий ҳаваскорлик ҳамда болалар, эстрада ва фолклор жамоалари иштирок этди. Улар ижросида она Ватан, истиқлол, ёшликни тараннум этувчи қўшиқлар янгради. Тадбирни ўтказишдан мақсад иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, мустақиллигимизнинг 19 йиллиги байрамига бағишланган асосий тадбирларда иштирок этадиган бадиий жамоаларни аниқлашдан иборат бўлиб, энг яхши қўшиқлар байрам дастурига киритилиши режалаштирилди.

"Туркистон-пресс"

Эълон

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги музейлар моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадида картотека шкафи ҳамда мато ва графика учун шкафларни харид қилиш бўйича танлов ўтказилишини эълон қилади.

Танлов очиқ турда ўтказилади. Унда Ўзбекистон Республикаси резидентлари бўлган ҳамда сифат ва баҳо борасида харидоргир маҳсулот ишлаб чиқариш ва етказиб бериш имкониятига эга барча юридик шахслар, мулкчилик шаклидан қатъий назар, иштирок этишлари мумкин.

Танлов ўтказилиши ҳамда харид қилинадиган маҳсулотлар билан боғлиқ барча қўшимча маълумотларни олиш учун Маданият ва спорт ишлари вазирлигига эълон чиққан кундан бошлаб (шанба ва якшанбадан ташқари) ҳар куни соат 10:00 дан 17:00 га қадар мурожаат қилиш мумкин.

Манзил: 100017, Ўзбекистон Республикаси, Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони 5, Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги.

Телефонлар: (8-371) 239-45-50, 239-46-11.

Танловда иштирок этишни хоҳловчилар Маданият ва спорт ишлари вазирлигига ўз таклифларини юқорида қайд этилган манзилга шу йил 16 август, соат 15:00 дан кечиктирилмаган ҳолда тақдим қилишлари лозим.

Тошкент политехника институти томонидан 1990 йил ФВ № 927334 рақам билан Эшонқулов Равшан Мухамадиевич номига берилган диплом йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

* * *

Тошкент шаҳар Сергели туман хокимияти томонидан 2010 йил Сидиков Данияр Еркинбаевич номига № 0604572 рақам билан берилган патент йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

* * *

Тошкент шаҳар Ҳамза туман Ходжаева кўча 406-уйда жойлашган "ISHONCH FARM SERVIS" МЧЖ (ИНН-204707717) **ТУГАТАЛАДИ.** Даъволар эълон чиққан кундан бошлаб икки ой муддат ичида қабул қилинади.

* * *

Тошкент шаҳар Сергели туман 3-сон умумий ўрта таълим мактаби томонидан Рахматов Рустам Бурханович номига 1985 йил ўн йиллик ўқув курсини тугатгани ҳақидаги Г № 732191 рақам билан берилган аттестат йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

* * *

Тошкент шаҳар Юнусобод туман БТИ томонидан Ускина Зиля Ҳайдаровна номига берилган Юнусобод туман 19-мавзе, 30-уй, 5-хонадонга тегишли бўлган уй плани йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

* * *

Мирзо Улуғбек туманидаги "SAREL KELAJAK ORZUSI" хусусий корхонаси (ИНН-300928039) 01. 07. 2010 йилдаги 8-сонли қарорга асосан **ТУГАТИЛАДИ.** Даъволар эълон чиққан кундан бошлаб икки ой муддат ичида Тошкент шаҳар, Қорасув-6 мавзеси, 11-уйда қабул қилинади.

* * *

Яккасарой туманидаги "FERRUM INNOVATSIYA" МЧЖ (ИНН-301014194) ТУГАТИЛАДИ. Даъволар эълон чиққан кундан бошлаб икки ой муддат ичида Яккасарой туман Ю. Хожиб кўчаси, 75/9-уйда қабул қилинади.

* * *

Тошкент транспорт коллежи томонидан Рахматов Равшанга 2007 йил К № 852453 рақами билан берилган диплом йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

* * *

Яккасарой туманидаги "POULTRY FOOD" МЧЖ **ТУГАТИЛАДИ.** Даъволар эълон чиққан кундан бошлаб икки ой муддат ичида 703-49-41 телефон рақами орқали қабул қилинади.

* * *

Тошкент Ирригация ва мелиорация институти қошидаги "International House — Tashkent" академик лицейи томонидан 2010 йил 21 июнда Акрамов Камолжон Акмал ўғли номига № 094551 рақами билан берилган диплом йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

Жаҳон адабиётида Ватанга муҳаббат, она табиатга, ота маконга меҳр-оқибат, ўзи мансуб бўлган миллатга эъзозу эҳтиром, миллий урф-одатлар, анъаналар, умуминсоний қадриятлар, аждодлар панд-насиҳатларига садоқат мавзулари юксак бадиий маҳорат билан тараннум этилган асарлар бисёр.

Алишер Навоийнинг «Муҳокамат ул-луғатайн», «Маҳбуб ул-қулуб» асарлари, Кайковуснинг «Қобуснома»си, Эмант Зиедониснинг эпифаниялари, Расул Ҳамзатовнинг «Менинг Доғистоним» китоби ана шундай асарлар сирасига киради. Қайси халқ адабиётига мансуб бўлмасин бундай асарларни китобхонлар севиб мутолаа этишади. Таниқли авар шоири Расул Ҳамзатовнинг «Менинг Доғистоним» асарининг бир қисми Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов, кейинчалик унинг биринчи китоби шоир Асрор Мўмин таржимасида ўзбек китобхонларига маълум.

Мазкур асарнинг иккинчи китоби ҳам яқинда Асрор Мўмин томонидан она тилимизга ўгирилди. Ана шу янги таржимадан бир парча газетхонлар эътиборига ҳавола этилмоқда.

Расул ҲАМЗАТОВ

ҚЎШИҚ

«Бакъан». Бу аварча сўзнинг икки маъноси бор: куй-оҳанг; ҳол-аҳвол, одамнинг кайфияти, дунёдаги тинчлик, хотиржамлик. «Менга битта куй чалиб беринг» деган сўровда ҳам, «Аҳволингиз қалай?» деган мурожаатда ҳам «бакъан» сўзи ишлатилади. Хуллас, бизда куй ва кайфият битта сўзда ифодаланади.

Сўзларни, суҳбатларни элакдан ўтказ — қўшиқ қолади. Муҳаббатни, нафратни элакдан ўтказ — қўшиқ қолади. Воқеаларни, одамларнинг ишларини, умринг лаҳзаларини элакдан ўтказ — қўшиқ қолади.

...Ў, дўлалай, дўлалай! Ў, дўлалай, дўлалай! Тоғликларнинг қадим ва ғамгин қўшиғи, қачон, қаерда ва қандай яралгансан?! Нега бунча ажойибсан, нега бунча ҳайратга соласан?!

Пандурдаги ёзув:
Ўйлайсанки, бу наволар тордан таралар,
Агар билсанг, ёқимли куй дилда яралар.

Бешикдаги ёзув:
Ҳар кишига болалик чоғи,
Онажони айтгандир алла.
Шундай чексиз она ардоғи,
Баҳраманддир ундан ҳар бола.

Йўл четидаги тошга ўйилган ёзув:
Йўл ва қўшиқ — ёшлик орзу-армони,
Ахир, йўл-қўшиқнинг йўқдир поёни.

Қадимий қўшиқлар, янги қўшиқлар... Аллалар, ёр-ёрлар, жанговар қўшиқлар. Узун ва қисқа. Бутун дунёда куйлашар сизни. Олтин ипга мунчоқдай терилган сўзлар. Гўё жой-жойини топиб тошга михланган сўзлар. Гўзал қизнинг оҳу кўзларидан дув-дув тўкилган дурдай сўзлар. Мерган отган ўқдай нишонга аниқ теккан сўзлар. Сўзлар тоғдаги сўқмоқлар каби узоқ-узоқларга олиб кетади, улар қанотида дунёнинг нариги чеккасига ҳам бориш мумкин.

Тоғликлар шундай дейишади: «Агар чўпон най чалмаса, қўшиқ куйламаса қўйлар ўтламайди. Аммо ям-яшил яйловда наво таралганда қўйларгина эмас, энди туғилган қўзичоқлар ҳам майса чимдийди».

Бир меҳмон бошқасидан она тилида қўшиқ айтиб беришини сўради. У қўшиқ айтишни билмасди ё қўшиқ куйлай олмасди. Шу боис у халқимизда битта ҳам қўшиқ йўқ деб осонгина қутулмоқчи бўлди.

— Ундай бўлса ўзларинг бормисизлар ё йўқмисизлар? Қўшиғи йўқ халқ бўлиши мумкин эмас!

Ў, дўлалай, дўлалай! Ў, дўлалай, дўлалай! Қўшиқ — бу калит, қайсики у билан тилнинг бебаҳо хазинаси сақланаётган сандиғи очилади. Ў, дўлалай, дўлалай!

Соз ва ханжар. Жанг ва қўшиқ. Севги ва қаҳрамонлик. Бу халқимизнинг тарихи. Тоғликлар мана шу икки нарсага юксак эҳтиром кўрсатишади.

Тоғлик уйи деворига илинган гилам устида шу икки бебаҳо хазина доим осиқ туради. Улар меҳр билан, эҳтиром билан, жуда эҳтиёткорлик билан қўлга олинади. Агар эҳтиёж туғилмаса улар умуман қўлга олинмайди. Ханжарни қўлга олсанг, ёши улуғ киши сени эҳтиёткорликка чорлайди: «Эҳтиёт бўл, сознинг торини узиб қўйма». Созни қўлга олсанг, ёши улуғ киши яна эҳтиёткорликка чорлайди: «Эҳтиёт бўл, қўлингни кесиб оласан». Ханжарга сознинг, созга ханжарнинг расмини ўйиб чизишади. Қизларнинг кумуш камарида, зебигардонида ҳам соз ва ханжарнинг расмлари нақшланган бўлади. Йигитлар урушга кетаётган вақтда, албатта ханжар ва созни олади. Уйнинг соз ва ханжар йўқ девори худди саҳрога ўхшаб қолади.

— Урушга кетаётган одамга соз нимага керак?

— Сознинг торига тегишинг билан наво таралаб, ота маконингни, туғилган овулингни, онангни, уйингни эсга солади. Уларни ҳимоя қилиш учун ўлимни ҳам писанд қилмай жангга кирасан.

Ў, дўлалай, дўлалай!..

Тоғликлар қўшиғи қандай пайдо бўлганини билишни истайсизми?

Қўшиқ — халқ орзуси бўлиб яралган,
Қачон куйланган у, билмас ҳеч инсон.
У уйғоқ қалбдан нур бўлиб таралган,
Ҳамон уйғоқ, қалбга солади туғён.

У бизга келгандир олис самодан,
Тоғдаги уйлардан, овул қўйнидан.
Биз баҳра олгунча сўз ва наводан,
У жой олган қанча авлод кўнглидан.

Қўшиқ — тоғдаги жўшқин дарё. Қўшиқ — жанг майдонидан хабар олиб келаётган чавандоз. Қўшиқ — кутилмаганда меҳмонга келган дўстинг, қадрдонинг. Майли, сиз ҳам қўлингизга пандур, чонгур, чаган, най, сурнай, дойра, гармонь, барабан, ҳеч бўлмаса мис патнис ёки тоғора олиб чалинг. Қарсак чалиб, оёғингиз билан ерни тепиб дукиллатинг.

Севгилингиз уйининг деразасига отган тошингиз қандай жаранглаганини бир эслаб кўринг. Қўшиқларимизни тингланг, қўшилиб куйланг. Улар шодлик ва армон маҳсули. Улар мардлик ва ориятга, орзуга гувоҳ бўлган. Улар ёшларни ботир ва донишманд қилади, донишманд ва кексаларни эса ёшартиради. Чавандозни отдан тушириб тинглашга ундайди. Пиёдани эса отга сакраб миндириб, қушдай парвоз қилиши учун қанотлантиради. Шароб ичиб маст бўлиб қолганларни ҳушёр торттиради. Ҳушёрларни эса сархуш қилади. Қўшиқда шундай хусусиятлар бор.

Тоғликни олов гуриллаб турган ўчоқ ёнига таклиф қилиб, қўлига шох тўла вино тутқазинг ва куйлаб беришини сўранг. У қўшиқ бошлайди. Агар бирор қўшиқни айтиб беришини илтимос қилсангиз, у эрталабгача ҳам куйлайди. Фақат сўранг, айтайлик, севги ҳақида қўшиқ. У сизга севги ҳақида дилбар қўшиқ бошлайди:

Ў, дўлалай, дўла-дўлалай,
Севги қизил лоладай, қондай.
Севги қора тундай, ёлғондай,
У келиннинг либосидай оқ,
Кафанликдай оппоқ ҳамда пок.
Кўкдай тоза, тиниқдир муздай,
Севги порлаб турган юлдуздай.
Қор эриса бўлади дарё,
Лекин севги сўнмайди асло.

— Дунёда энг чиройли нарса нима?

— Тоғдаги бинафша.

— Тоғдаги бинафшадан нима гўзалроқ?

— Севги.

— Дунёда энг ёрқин нарса нима?

— Тонгда тоғ ортидан чиққан қуёш.

— Тонгда тоғ ортидан чиққан қуёшдан нима ёрқинроқ?

— Севги.

— Ў, дўлалай, дўлалай! Яна нима ҳақда куйлай?

— Севишганлар ҳақда, севгига жон фидо қилганлар ҳақда.

— Ромео ва Жульетта, Тоҳир ва Зуҳра, Тристан ва Изольда...

Доғистонда шундай ошиқ-маъшуқлар камми? Бизда ҳам бир-бирининг висолига етмаган қанча ошиқ-маъшуқлар бўлган. Уларнинг орзулари ушалмади, лаблари ёр лабига тегмади, қўллари ёр белидан қучмади. Қанча ёшларни навқирон ёшида уруш олиб кетди, қанчасини севги. Улар айрилиқ оловида куйиб кул бўлишди, ўзларини баланд қоядан ташлашди, саркаш дарёга сакрашди.

Яна бир бор халқимизнинг қадим ўйинини эсга олишим керак. Бу ўйин «бакіде разъин» деб номланади.

Кўтаринки кайфият бағишлайдиган бу ўйинда, иштирокчилар зеҳнини ишга солиб керакли сўзни тезроқ топишлари лозим. Бу ўйинни Доғистоннинг барча овулида билишади. Қишнинг узун кечаларида ёш йигит-қизлар бирор хонадонда тўпланишади. Улар ичкилик ичишмайди, буркситиб сигарета чекишмайди, қасир-қусурлатиб писта чақишмайди, ҳайқиришиб картабозлик қилишмайди, қийшанглашиб бир-бирига суйкалишмайди. Фақат шеъриятдан завқ олишади ва бу борадаги лаёқатларини синаб кўришади. Қандай ажойиб ўйин!

Таёқча танланади. Бу таёқча қизнинг қўлида. У таёқча билан йигитни туртиб қўшиқ бошлайди:

Мана, энг чиройли таёқчани ол,
Сўнг ўзингга танла бир соҳибжамол.

Йигит бир қизни танлайди. У ўртадаги стулга ўтиради. Иккиси ўртасида қўшиқ баҳси бошланади.

О, гўзал, гўзал,
Бизга айт исминг.
О, гўзал, гўзал,
Бизга айт аслинг.

Барча қарсак чалиб жўр бўлади: «Ў, дўлалай, дўлалай».

Исмимни айтдим
Бошқа бировга.
Ишқимни айтдим
Бошқа бировга.

Барча қарсак чалиб жўр бўлади: «Ў, дўлалай, дўлалай».

Қиз ўрнидан туриб, таёқча билан бошқа йигитни туртади. Энди у стулга ўтиради. Янги жуфтлик ўртасида шеърхонлик бошланади.

Қиз:
Тоққа ёғди қалин қор,
Кўринмай қолди сўқмоқ.
Нима ейди оч-наҳор,
Кезиб юрган қўзичоқ?

Йигит:
Бир кун қор эриб кетар,
Сувга тўлар сой-ирмоқ.
Ташналигин қондирар,
Ўтга тўяр қўзичоқ.

«Ў, дўлалай, дўлалай». Янги жуфтлик ўйинни давом эттиради.

Қиз:
Қудуққа борма ногоҳ,
Каттакон аждар яшар.
Сув ичгани келган чоқ,
Қўзичоқни еб қўяр.

Йигит:
Қудуқда бўлса аждар,
Боражакман изингдан.
Танласанг бир бор назар,
Сув ичаман кўзингдан.

«Ў, дўлалай, дўлалай». Ўртага янги жуфтлик чиқади.

Йигит:
Тоғда бўрон чалар куй,
Айланар дарё музга.
Сенга атаб қурай уй,
Уйланай сендай қизга.

Қиз:
Сен ўзингга келинчак,
Изла бошқа овулдан.
Товуққа қуриб катак,
Умид қилма булбулдан.

«Ў, дўлалай, дўлалай». Барча қарсак чалиб, жўравозликда куйлайди. Қишнинг

Жаҳон адабиёти

узун кечаларида ўйин узоқ давом этади.

Доғистоннинг севги қўшиқлари! Йигит ўзи ёқтирган қизнинг қўлини сўрайди, бошқаси сурбетларча қизни ўғирлаб кетади.

Бир йигит қиз яшайдиган уйнинг эшигини одоб сақлаб тақиллатади, бошқаси истиҳола қилмасдан уйнинг деразасидан киради.

Асрлар ўтса ҳамки бу севги қўшиқлари яшаяпти. Бу қўшиқларни қўшиқчилар яратишган, аммо энди бу қўшиқлар қўшиқчиларни яратишяпти.

Қўшиқсиз тўй бўладими, қўшиқсиз кун ўтадими, қўшиқсиз одам яшай оладими?!

Бизда шундай гап бор: «Ким қўшиқ айтишни билмаса, уйда эмас оғилхонада яшагани маъқулроқ».

Яна айтишади: «Севги лаззатидан тотмаган девдай кишининг бўйи севган одамнинг камаригача етмайди».

Қўшиқ юракда яралади, юрак уни тилга беради, тил эса одамлар юрагига етказади, кейин одамларнинг юракларида асрлардан асрларга ўтади.

Бу қўшиқ ва оҳангларни бизга ким берган? Тоғликлар бу қўшиқларни қайдан олган? Бу қўшиқларни тоғликларга бургутлар ва отлар, қиличлар ва майса-гиёҳлар, тебранаётган беланчаклар, тўртта Койсу дарёси, денгиз тўлқинлари, Маҳмуднинг севгилиси Марямга ёзган ишқий нолалари, Доғистон тарихи ва тиллари, умуман, она юрт берган десак, ҳақиқатни айтган бўламиз.

Бир куни Абутолибдан сўрашди:

— Доғистонда қанча шоир бор?

— Уч-тўрт миллион чиқиб қолар.

— Нималар деяпсиз? Аҳолимизнинг ўзи бир миллион атрофида.

— Ҳар бир одамнинг қалбида уч-тўртта қўшиқчи бор. Фақат улар ҳар доим ҳам куйлайвермайди. Афсуски, буни ҳамма ҳам билавермайди.

— Унда айтинг, энг яхши қўшиқчи ким?

— Ҳар доим яхшидан ҳам яхши айтадиган қўшиқчи бўлади. Аммо мен улардан бирини айтишим мумкин.

— Кимни?

— Доғистонлик онани! Умуман олганда, тоғликларда учта қўшиқ бор.

— Улар қандай қўшиқлар?

— Биринчиси — тоғлик онанинг бешикдаги ўғлига айтаётган алласи?

— Иккинчиси-чи?

— Иккинчиси — тоғлик онанинг ҳалок бўлган ўғли бошида чекаётган аччиқ ноласи.

— Учинчиси-чи?

— Учинчиси — қолган барча қўшиқлар.

Азиз ва муқаддас Она!.. У гуллаётган ва сўлаётган, туғилаётган ва ўлаётган, келаётган ва кетаётган оламнинг энг синчков гувоҳи. Она чақалоқни суйиб қўлларига кўтаради, алла айтиб бешигини тебратади, қора кунда мангуликка кетаётган фарзандини бағрига босади.

Мана нафосат, мана ҳақиқат, мана шараф-ҳурмат. Одамлар яхши ва ёмон бўлади, қўшиқлар ҳам яхши ва ёмонга бўлинади. Ва лекин ҳамиша оналар гўзал, оналар айтган қўшиқлар гўзал!

Агар аллалар айтилмаганда, эҳимол, дунёда бошқа қўшиқлар яратилмасди. Умр мазмунсиз кечарди, ҳаётда шеър, ҳис-туйғулар камроқ бўларди, қаҳрамонлик камроқ кўрсатиларди.

Оналар — дунёнинг энг биринчи шоирлари! Улар ўғил-қизлари қалбига шеърият уруғларини сочишади, йиллар ўтиб бу уруғлар гул бўлиб очилади. Шу боис эркаклар энг оғир, энг ғамгин дамларда, энг қалтис лаҳзаларда онаси айтган аллаларни эсга олишади.

Соғлигинг — бойлигинг...

УЙҚУ ВА САЛОМАТЛИК

— Инсоният замонавий тамаддуннинг янги-янги босқичларига қадам қўйгани сари тўйиб ухламайдиган кишилар сони ошиб бормоқда. Бунга уйқуни беҳуда вақт ўтказиш, деб ҳисобловчилар кўпайгани ҳам сабаб бўлмоқда, — дейди академик Яков Левин. — Аслида бу нотўғри тушунча. Овқатланиш, муомала, ҳаттоки ичкилик ичиш маданияти ҳам бор экан, демакки, уйқу маданияти ҳам бўлиши зарур. Акс ҳолда саломатликка зиён етади.

Уйқу маданияти ҳали у қадар шаклланмаган. Кўпчилик муайян вақтда ётиб, муайян вақтда уйғонишни, уйқудан олдин сайр қилиш, тунда сўкинмаслик, ётишдан олдин тўйиб овқатланмаслик ва кўп ичиб қўймасликни уйқу маданияти, деб тушунади. Бироқ жуда камчилик бунга риоя этади. Сўнг эса: "Кўп ишлайман, ҳаракатчанман, лекин негадир уйқумнинг мазаси йўқ", дея таажжубланишади.

Тунда ишлашнинг зарари кўп. Бироқ ҳаётнинг ҳам ўз талаби бор. Шу боис, уйқу вақтини иш учун сарфлаш ҳоллари юз бериши табиий. Америкалик мутахассислар ҳисоб-китобига кўра, ҳозирги замон одамлари ҳафтасига уч соат кам ухлайдиган бўлишган. Бунинг бирор-бир яхши жиҳати йўқ. Негаки, генетик жиҳатдан шаклланган механизмга кўра, одамнинг қуёш ботгандан сўнг уйқуга кетиб, тонгда уйғониши табиий ҳол. Электрнинг кашф этилиши мазкур хронобиологик мувозанатни ўзгартириб юборди. Ҳолбуки, инсон аъзои бадани учун зарур гормонларнинг аксарияти уйқу пайтида ҳосил бўлади. Тўйиб ухламаслик семиришга, аёлларда ҳайз тизими ва бошқа жараёнлар бузилишига олиб келади.

Бундан ташқари, ухлаганда биз уйғоқ пайтимизда сарф этган куч-қувватни тиклаймиз, ички аъзоларимиз ўз ҳолатидан бош мияга хабар беради. Агар одам муттасил (бир ойдан кўпроқ) тўйиб ухлолмаса, бу унинг интеллектуал имкониятлари камайиши, хотираси заифлашиши ва бошқа муаммолар туғилишига олиб келади. Гиннеснинг рекордлар китобида энг узоқ ухламаган, яъни 264 соат (11 кеча-кундуз) давомида уйғоқ ҳолатда бўлган одам қайд этилган. Шу нарса ҳам аёнки, одам фақат беш кунгача ухламай юриши мумкин, бироқ шундан сўнг юриб бораётиб, кўзи очиқ ҳолда ҳам мизғишга мажбур бўлади. Негаки, биологик жиҳатдан ҳамма нарсадан уйқунинг эҳтиёжи қаттиқ: одам сувсиз ўн кунга, таомсиз эса бир ойгача ҳам чидаши мумкин. Бироқ уйқусиз...

Тиббиёт нуқтаи назаридан одамга бир кунда 5,5-6 соатли уйқу етарли бўлиши мумкин. Бундан ортиғи эса, ҳар бир одамнинг индивидуал хусусиятларига кўра белгиланади. Буни аниқлаш учун таътил пайти ҳар куни бир вақтда ётиб, истаганча ухланг. Бир неча кундан сўнг, уйқуга тўйгач, айтайлик, эрталаб соат ўн бирда эмас, соат еттида уйғонадиган бўласиз. Мана шу вақт уйқунгиз учун энг керакли муддат ҳисобланади. Бундан ками — кам, ортиғи — ортиқ!

Тадқиқотчиларнинг фикрича, агар одам йил давомида ҳафтасига ҳатто бир оқшом уйқудан қолиб ишласа ҳам бу унинг саломатлигига таъсир кўрсатмай қолмас экан. Яъни бу ҳолда кишининг хафақон, меъда яраси, қандли диабет касалликларига бошқаларга қараганда беш марта кўпроқ чалиниш эҳтимоли бор. Шу боис бир оқшом уйқудан қолган кишига икки кеча тўйиб ухлаш тавсия этилади.

Айримлар уйқуси бузилганига кўпам ташвишланмайди. Бугун бўлмаса эртага ухлаб оларман, деб бу ҳолатга беэътибор қарашади. Аслида эса, бу организмда кечаётган жараёнлар меъёрида эмаслигига нозик бир ишора. Иккинчи хато эса алкоголли ичимликдан ухлатувчи восита сифатида фойдаланишда намоён бўлади. Тўғри, бундай ичимликнинг таъсири бор, бироқ ҳеч ким бунинг учун зарур бўлган ўттиз граммнинг ўзи билан кифояланмайди-да... Учинчи хатолик эса, ухлатувчи дори-дармонларга рўжу қўйишдир. Ҳозир бундай воситаларнинг организмга зиёни камроқ бўлган янги турлари чиққан. Улардан танлаб фойдаланса бўлади.

«ЎзАС» галереяси

Сиз ушбу рукн остида жаҳон ва мамлакатимиз тасвирий санъати дурдоналаридан намуналар билан танишиб, улар ҳақида ёзувчи ва санъатшунос Нодир НОРМАТОВнинг шарҳларини ўқиб борасиз.

ЎЗБЕКНИНГ САРИШТА ҲОВЛИСИ

Шуҳрат Абдурашидов ўтган асрнинг 70-йилларида ўзбек тасвирий санъатида ўзига хос йўналиш яратган, унинг ривожига, кейинги авлоди санъатига катта таъсир кўрсатган истеъдодли рассомларимиздан бири эди. 29 ёшида бевақт вафот этган бу санъаткор ўзидан катта мерос қолдирди. Улар Ўзбекистон давлат Санъат музейи, Ўзбекистон Тасвирий санъат галереяси, Россия музейлари ва шахсий тўпламларда сақланади. Рассом ҳаёт бўлганида, бу йил 60 ёшга тўлган бўлар эди.

Рассомнинг "Болалик хотиралари" картинаси инсоннинг энг беғубор дамларига аталган бир қўшиқдир. Ушбу асар 1975 йилларда яратилган, республика ва халқаро кўргазмаларда намойиш қилиниб, юксак баҳо олган. Москвада чоп этиладиган "Творчество" журналида фоторепродукцияси чоп этилган. Асар ҳозирги кунда Ўзбекистон Тасвирий санъат галереясида намойиш этилмоқда.

Асарнинг олд саҳнида хаёлчан ёш йигит, унинг орқасида болалик дунёси деб аталмиш хотира ва тасаввурнинг рангин мавжларини томоша қиламиз. Рассом ўзи улғайиб ўсган макон – ўзбек ҳовлисининг кичрайтирилган, аммо бутун бир дунёни бағрига сиғдирган шаклини танлаган. Бунинг учун рассом томошабин нигоҳини маконга одатдагидек тўғридан эмас, юксаклик оша йўналтиради. Айни пайтда бу ошёндаги табиий рангларнинг товланишлари кучайтирилади, ундаги барча унсурлару тимсоллар — болаликка дахлдор уйлар, дарахтлар, қўқонарава, ҳовуз, сўри, пашшахона тутилган каравот, бағрини тўшакка бериб ётган ўсмир, унинг қадрдонлари — она, бобо, сингиллар, бари яхлит чизгиларда акс этади. Рассом бош қаҳрамон бошини ҳовуз шакли билан уйғунлаштириши натижасида хотира олами сари ўзига хос йўл намоён бўлади. Айни пайтда ундаги кичрайтирилган ҳар бир унсур бошқалари билан кўринмас ип — таассуротлар эпкинида боғланади.

Рассом ўзбекнинг саранжом-сариштa ҳовлисини тасвирлар экан, унда ҳашаматли иморатлар бўлмаса-да, самимият билан йўғрилган буюк ҳикматни — инсон ва табиат ўртасидаги табиий яқинликни ҳис қиламиз. Бу, эъзозланиб, ҳовузга қуйилаётган мовий-шаффоф сув, кўркам дарахтлар, шуълаланаётган қирмизи тупроқ. Ҳовлида рассом болалигида ҳамроҳ бўлган барча ашёларни тўплаб, уларни тартиб билан жойлаштиради. Кичик бир мато юзасига бунчалик кўп унсурлар, нарсаларнинг жойлаштирилиши рассомнинг композицион ечим санъатини нақадар теран эгаллаганидан далолат беради. Баъзи асарларда бундай тўлдирилган предметлар томошабин картинанинг бош мақсадини англашига халақит беради, унинг диққатини чалғитади. "Болалик хотиралари" картинасида эса бундай ҳолат сезилмайди.

Умуман, Шуҳрат ўз асарларини, баъзиларини истисно этганда, кўпроқ таассуротлар асосида ишлашни афзал кўрарди. Улардаги рангларнинг ёрқинлигини халқ амалий санъатининг гўзал намунаси бўлмиш — сўзана, палак ва кашталардаги жилоларга мослаштирарди. Биз бу асарда ҳам худди ана шу рангтасвир ечимини, жилоланишдаги ўзгарувчан эврилишларнинг гувоҳи бўламиз. Картинадаги ҳар бир тимсолга ўзига хос вазифа юклангaнлиги, улар жамулжам бўлган ҳолда катта бир қўшиқ сингари садо беришини ҳис қиламиз. Бу қўшиқда ўзбекнинг дардли, аммо ёруғ олами жуда моҳирлик билан акс эттирилгани учун ҳамиша қадрлидир.

Диққат, танлов!

Музейларни қўллаб-қувватлаш республика "Ўзбекмузей" жамғармаси Республикамиздаги музейлар ходимлари учун либослар (униформа) танловини эълон қилади.

Танлов Республикамиз мустақиллигининг 19 йиллиги арафасида Маданият ва санъат галереясида бўлиб ўтади.

Ғолиб дизайнер ва тикувчининг ҳар бирига 1.000.000 сўмдан пул мукофоти ажратилган.

Бундан ташқари, ғолиб дизайнерга — муаллифлик ҳуқуқи бўйича ҳар бир тикиладиган либос нархидан доимий равишда 2 фоиздан ажратиб борилади.

Танловда аёллар ва эркаклар учун қишги ҳамда ёзги либослар намойиш этилади. Бундан ташқари матоларнинг табиийлиги, миллийлиги, қийматига, нархига, шунингдек, қулайлиги ва дизайнига алоҳида эътибор берилади.

Қўшимча маълумотлар учун: Мустақиллик кўчаси 5-уй, 13 қават, 17-хонага ҳамда 239-45-50, 333-28-28 телефон рақамларига мурожаат қилишингиз мумкин.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва "Ижод" жамоат фонди уюшма аъзоси Саломат Вафога онаси

Раҳимажон ая ДУШАНБОЙ қизи

вафоти муносабати билан ҳамдардлик билдиради.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91 Электрон манзилимиз:
Котибият — 233-49-93 info@uzas.uz
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50 Санъат бўлими: 236-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55 Назм ва наср бўлими: 236-58-55

Бош муҳаррир Саъдулла ҲАКИМ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи — Рустам МУСУРМОНОВ
Саҳифаловчи — Элёр МАҲМУДОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.21

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4789. Буюртма Г — 748. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН